

AKLI.¹ (*Okly, Akly.*)

A megye délnyugati mocsaras részére települt Akli falu neve okleveleinkben csak 1323-ban² tűnik fel s nincs is semmi nyoma, mintha a falu az előző században keletkezett volna. Körülbelül egy századig az Akly család, majd kihalta után leginkább leányági örökösök és új adományosok, több-kevesebb ideig a Perényi, Maghy, Dalnoki Székely, Ödönffy, Barakonyi s végül a Gyulay család birtoka. Az összefüggő kisnemesi vidék s a nyalábi és halmi uradalmak közé szorulva sem került ezek tartós hatása alá³ s különállása a mindvégig színmagyar lakosság szembezőkő állandóságában is kifejezésre jut. A falu népének elszigeteltsége leginkább északkeleti határa, a később mellé települt Gyula irányában törik meg. E jelenség elsősorban azzal magyarázható, hogy a XIV. sz. közepe táján keletkezett Gyula határának egy része Akliéből szakadt ki, miként az Akli és Feketeardó között 1337-ben megvont új határ leírásából következtetni lehet.¹

BIRTOKOSOK.

1549.⁵ Maghy Péter 18 p. – 1567.⁶ Székely Antal 1 j, 15 ip, 12 pp, 1 ss, 2 i s név nélkül 1 cb. – 1588.⁷ Ödönffy László 6¹/₂ p. – 1620.⁸ özv. Székely Boldizsárné 1 p. inqu. – 1690.⁹ Gyulay Ferencről kir. kincstár részére elkobozva 24 is, 1 ms, 7 des. – 1775.¹⁰ Gróf Gyulay Ferenc. 14 c, 2 si. –

¹ A név magyar eredetéről (*akli < akol*) az Et. Sz. I. 49–50.

² Dl. 2166 s Fejér VIII. 2. 423.

³ A Perényiek birtoklása a XV. század folyamán, mikor Akli a nyalábi vár tartozékai között szerepel, nem volt tartós.

⁴ Per. 1337. F. 2. Ns 18 s a határ leírása nélkül: Fejér VIII. 4. 274–5. L. még Gyulánál.

⁵ Dic. Kom. jz.

^{6,7,8} Dic.

⁸ UC 11–49.

¹⁰ UT.

JOBBÁGYSÁG.¹¹

1408.¹² *M*: Okos.

1525.¹³ *M*: Gáspár.

1567.¹⁴ *M*: Andras (1571: Kovacz alias András¹⁵ Per. XVI. sz. v. Ns 229–231), 2 Bockor, Bodor, Dandi, Demeter, Domokos, Dora, Dosa, Gechye (1570: Gece, Cicye?; 1753: Gechy, Kechye; 1576: Göche; 1579; Geczy; 1595: Geötzie; 1608: Keczei Dec. Ug.; v. ö. 1571: Kerekgyarto alias Gecze Per. XVI. sz. v. Ns 229–231 s 1585: Kerekgiarto Dec. Ug.), Gergely, 2 Geünger (1570: Gyonguir, Gonguir Dec. Ug.; 1572 Gewngyr Dic; 1574: Göngier; 1575: Gönger; 1580: Gonner; 1592: Gieongier; 1617: Geöngywer Dec. Ug.), Kowach, Literatus (1572: Deak Dec. Ug.), 2 Mandi, Nagy, Orozi, Peterdeak, 3 Pongor (1572: Pungor Dec. Ug.), 3 Siro, Zoldos; *B*: Hertely (?), Oroz, 2 Thoth.

1567–1631. között új nevek.¹⁶ 1570: *M*: Feyr, Lakó,¹⁷ Symon,

¹¹ Az akli református egyház a szomszédos Gyuláénak filiája volt. Gyula református papjainak névsorát a dézsmanyugtákból közölte Zoványi, M.Pr.E.A. XIII. 112.

¹² Per. 1409. F. 8. Ns 26.

¹³ Maghy Pál jobbágya. P. 4–3574. sub. Qu. más.

¹⁴ Az adó alá eső porták összeírásakor készített jegyzék teljes névsora Dic. A csoportosítás a birtokosok rovatában.

¹⁵ A név felcserélődött, 1567: Paulus András, 1571: Paulus Kovacz alias András, 1572: Paulus Kowacz (Per. 1572).

¹⁶ A felsorolt nevek a dézsmajegyzékben. (Dec. Ug.), az 1570. évek részben iktatói jelentésből (NRA 1572–19), az 1572. évek pedig részben a dica-jegyzékből (Dic.) is. A következő nevek csupán egyszer fordulnak elő: Chyoma, Czorba, David, Gacza, Lukacz, Nemes, Pankotay, Szanio, Zanyzlo. Megállapítható volt, hogy a szomszédos Gyula lakosai közül egyesek dézsmát fizettek Aklin (bizonyára akli földön is gazdálkodtak); az ilyen dézsmások neveit nem vettük fel Aklin. Ezek: 1575: Bertalan, Lökös, Mark; 1583: Giulai, Kwmies; 1584: Lörinch; 1585: Gaaspar; 1600: Eosz, 1601: Pal (1608: Paly); 1605: Apay, Chiapos, Dull, Gall; 1608: Teoreok. Megjegyzendő még, hogy az 1572. évi jegyzékben „Demetrius Mathe” és „Dominicus Benedek” családnév helyesen Demeter és Domokos (l. 1567). Személynévből képződött családnév esetén latin szövegben az ilyen helycsere gyakran előfordul. Az 1573. évi gabona-jegyzékben szerepel „relicta Pauli Wr” s a baromfijegyzékben „Pal wrne”. Az előbbi „Wr” tehát aligha családnév, többé nem is fordul elő. Az 1574. évi jegyzékben Faber, máskor: Kovács (a foglalkozásnevek latin átfordítása szintén gyakran megtörténik; főleg: Deák = Literátus, Kovács = Faber, Szabó = Saxtor, Fazekas = Figulus), Pothor helyesen Pongor (l. 1567), az 1586. évi jegyzékben Szekel helyesen Szőke (l. 1572), 1589-ben pedig Tar helyesen Tóth (l. 1567).

¹⁷ A név különös változásokon esett át. Az 1570. évi dézsmajegyzékben szereplő s 1571-ben megölt Lakó Menyhért nevét a peres iratok 1571-ben Gyaffin alias Lako-nak, 1572-ben egyszerűen Lakónak írták. (Per. 1572 s XVI. sz. v. Ns 229–231). Halála után új Lakó tűnik fel, 1572: Giarfas Dic; 1573: Giarfas Lako Dec. Ug; 1574: Giarfas pastor gregis Dic; 1575–1577: Lakó Gyaffra (Gyafra); 1578–1584: Caspar (Casparus) Lako; 1585: Casparus Giaffra; 1586: relicta Caspari Lako Dec. Ug. Majd néhány év múlva ismét másik Lako: 1592. Lako Mátyás u. ott.

Zabo. – 1572. *M*: Barat, Fogas, Geore (1576: Gyürch Dec. Ug.), Jakab, Zewke. – 1573 *M*: Biro. – 1576. *M*. Fazokas. – 1578. *M*: Szanio. – 1585. *M*: Kerekgiarto (v. ö. 1567: Gechye). – 1589. *B*: Pankotay.¹⁸ – 1592. *M*: Zanyzlo. – 1593. *M*: Balog.¹⁹ – 1601. *M*: David. – 1605. *M*: Agoston, Chyoma, Lukacz, Mathe. – 1619. *M*: Cziorba; *B*: Gacza (Gecze?).

1631.²⁰ 1 j, 35 fr. – *M*: Barath, Demeter, 3 Domokos, Fejer, 2 Fazakas, Gergeli, 7 Geczy (Geczye, Deczy, Deczye, Deczyei). 3 Gyeöngyer (Gyeöngier; 1668: Gyöngyér Dec. Ug.), Jakab, Mandi, Oroszi, 2 Pongor, 3 Simon, 2 Siro, 2 Tandi (v. ö. 1567: Dandi). 2 Soldos (Sodos); *B*: Orosz, 2 Thoot.

1631–1690. között további új nevek.²¹ 1633. *M*: Sikett. – 1634. *M*: Varga. – 1636.²² *M*: Farkas. – 1644. *M*: Anthal; *B*: Gayczia (v. ö. 1619: Gacza). – 1645. *M*: Nyry, Nyrö. – 1646: *M*: Botos, Molnár; *B*: Kocze. – 1663: *M*: Ardo, Fejes; *O*: Fatuy; *B*: Kalyba, Turci. – 1673: *M*: László; 1684: *M*: Kocsis. – 1689. *M*: Mező.

1690.²³ *M*: Ágoston (des), Biró, 3 Bocskor, Demeter, 2 Domokos, Fazekas, 2 Feies, 5 Geche (1 des), Gergely (des), 2 Gyöngier, Kocsis, László, Mandi (des), Molnar (des), Nyiri, Oroszi, 3 Pongor, Simon. – *B*: Horváth (des), 2 Thoth.

1690–1775. között további új nevek: 1692.²⁴ *M*: Hegedüs. – 1720.²⁵ *M*: Medve.

1775.²⁶ *M*: 7 Bocskor, 2 Domokos, Josa, Kis, Kovacs, Oroszi, Pongor; *B*: Orosz, Tóth.

A falu lakosságának nyelve az úrbérrendezés folyamán 1772-ben felvett bevallások záradéka s a végrehajtásról 1775-ben kiadott bizonyoságlevél (UT), valamint az 1773. évi hivatalos helységösszeírás (Bpest 1920. 283.), továbbá 1862-ben a község jegyzőjének jelentése (Helyt. 20895/1862. eln.) szerint: *magyar*.

¹⁸ Az 1590. évi jegyzékben szerepel özv. Orbán Mihályné. Más jegyzékekben e helyen özv. Tóth Mihályné található s az Orbán név nem fordul elő többé. Úgy látszik, egy személy.

¹⁸ Az 1600. évi jegyzékben: Pethrus Anthall. Bizonyára egy személy a máskor Antonius Peterdeak-nak vagy csak Peter-nek írottal.

²⁰ A dézsmajegyzék teljes névsora. Dec. Ug. A következő nevek, melyek már előzőleg is előfordultak Aklin, az 1631. évi jegyzékből ugyan hiányoznak, de a következő években ismét feltalálhatók: Ágoston, Bocskor.

²¹ Dézsmajegyzékekben. Dec. Ug. A következő nevek csupán egy alkalommal szerepelnek: Anthal, Ardo, Botos, Farkas, Fatuy, Kalyba, Kocze, Mező, Sikett, Turci, Warga. Az 1645. évi dézsmajegyzékben szereplő Gönczit gyulai extraneusnak tekintve, itt nem vettük fel. Bár kevesebb bizonyossággal, az 1653. évi Kadar-ról és Pap-ról is ez sejthető.

²² Bartha Laurentius családneve helyesen: Barath.

²³ A Gyulay Ferencről elkobzott Akli jobbágyainak teljes névsora. UC 11–49. A csoportosítás a birtokosok rovatában.

²⁴ Dec. Ug.

²⁵ Az országos összeírás alkalmával készített kimutatásban. CR.

²⁶ Az úrbérrendezés alkalmával készített tabella teljes névsora. UT.

FÖLDRAJZI NEVEK.

- 1337.²⁷ *Uswen, semita.*
Dumb, monticulus.
Lygetus, Lygeth, mons.
*Wlvesfekuspataka,*²⁸ vallis.
*Kalysta,*²⁹ volitabrum porcorum.
Hodos, fluvius; l. Dabolc (1585) és Gyula (1659) határában is.
- 1683.³⁰ *Madi*³¹ *gorongya,*³² szőlő; 1690: Mándi gorongia (UC 11–49);
 1703 (u. ott 64–17. 213. l.).
- 1690.³³ *Szigetallya*-ban szántóföldek.
*Valaioszei*³⁴-ben szántóföld.
*Látó domb,*³⁵ pratum; 1703 (UC 64–17. 213); 1865 (Pesty). –
Kövespatak, pratum; 1703 (UC. 64–17. 213. l.), L. Halmi határában is (1658).
*Szányopatak,*³⁶ pratum.
*Gyöngier*³⁷ *szőlő;* 1703: Gyengyer (UC 64–17. 213. l.).
- 1703.³⁸ *Várallyai halár mellett.*
Kövespatak gödre.
Falu réttye.
- 1776.³⁹ *Gorzas*⁴⁰ *erdő;* 1865 (Pesty).

ALSÓKARASZLÓ.¹ (*Karazlo, Nagy Karaszló*).

A Gutkeled nemzetség szatmár-ugocsai ágából származó Rozsályi Kun-ok késői telepítése. A nemzetség ugocsai uradalmának ősi magja Feketepatak volt, melynek eredetileg hatal-

²⁷ Az Akli és Feketeadó között megvont határban. Per. 1337. F. 2. Ns 18.

²⁸ *Wlves* valószínűleg: Ölyves, *fekus* pedig: fekvés. MTSz.I. 562; Oklsz. 232.

²⁹ *Kalista*: kátyu, *kálistás*: kátyús, vízenyős (MTSz.I. 1024); mocsár, itásra használt tó, hol az eső összefut s megáll, lics-pocs, sár (Oklasz. 440).

³⁰ Per. 1633. éviak között.

³¹ *Mándi*, személynév, l. 1567.

³² *Gorond, gorongy, goronc*: halom, domb, mocsaras helyen kiemelkedő földrész. MTSz. I. 709; Oklsz. 305; MNy. VIII. 394; Nyr. XV. 574.

³³ UC 11–49.

³⁴ *Valaio-szer? Valaio* eredete ismeretlen. A magyar *szer*: sor, rend, rész, oldal. NyTsz. III. 191; MTSz. II. 540; Oklsz. 916.

³⁵ *Látó*-domb.

³⁶ Valószínűleg személynév után, l. 1574: *Szanio*.

³⁷ *Személynév*, l. 1567.

³⁸ UC 64–17, 213 l.

³⁹ Per. 1776. Ns 4.

⁴⁰ Esetleg a „cserebogár” jelentésű magyar „gorzs” tájszóból. MTSz. I. 709.

¹ Szláv neve: 1773: *Zaricza* Loc. 284); 1865. Záricsá = folyón túl (Pesty); Zaričje (Petrov 36, Petrov Mat. VI. 199).

más határában települt meg Salánk és Komját, a XIV. sz. első, Alsó- és Felsőkaraszló pedig a XV. sz. második felében. A Komját és Kisfalud között 1434-ben tartott határjárás alkalmával² a két Karaszlót még nem, először csak 1490-ben említik,³ 1434-ben tehát még nem állhattak fenn, minthogy a két Karaszló Komját és Kisfalud között fekszik s megtelepülésük óta e két község határa nem is érintkezik. A Borsova völgyében fekvő két Karaszlót észak, kelet és dél felől félkörben rutén települések övezik s maguk is kezdetől fogva rutén települések jegyeit viselik magukon.⁴ A faluban azonban a magyarság is gyökeret eresztett s a magyar elemet az újabb rutén betelepülések sem nyelték el. Fennmaradása minden bizonnyal a salánki uradalom csaknem színmagyar jobbágy lakosságának tulajdonítható, mely a karaszlói magyar réteget nyugat felől a közös uradalmi szervezet keretében állandó vérkeringés útján táplálta.

BIRTOKOSOK.

1572.⁵ Kun László 5 ip, 8 pp, 2 nd, 9 des; Kun Gáspár 3 ip, 2 pp, 8 des; özv. Kun Jánosné 2 ip, 1 pp, 2 nd, 1 des; özv. Kun Miklósné 1 ip, 3 pp, 2 des. – 1775.⁶ Gr. Károlyi Antal 4 c, 7 i; Pogány Imre 6 c, 6 i; Pogány László 7 c; Patay József 6 c; 5 i; Bay György 4 c, 1 i; Buday István 1 c, 2 i; Ormos Miklós 3 c, 3 i; Bodó János 3 i.

JOBBÁGYSÁG.

1509.⁷ *M:* Benkew, Kys, 3 Nagh; *Sz:* Danylo, Handycz, Zaan;

² Per. 1434. F. 12. Ns 13.

³ Per. 1490. F. 16. Ns 26.

⁴ A falu nevét illetőleg a Pesty Frigyes helynévgyűjteményében levő jelentés írója, Firczák Bazil g. kat, lelkész és esperes „némely írástudó férfiak” állítására hivatkozik s maga is valószínűnek tartja, hogy a „kárásztó”-ból ered, mely tó neve ma is él a szomszédos Komjátón (1. ott) s a „karasztova” dűlő nevében Alsókaraszlón is. A név eredete nem állapítható meg, elsősorban szláv-nak látszik. Bár a *Karasztó* > *Karaszló* fejlődés a magyarban lehetséges volna (v. ö. szláv *zastava* > óm. *zásztó* > *zászló*; szláv *pristavъ* > óm. *porosztó* > *poroszló*), az előbbi magyarázatot naiv népetymológiának kell minősíteni, mert a magyar *Kárász+tó*-ból *Kárásztó* > *Kárászló* alakokat várnánk. Gondolni lehetne a szláv *korsta* ‚rüh, érdesség’ (orosz *korosta*, lengy. *krosta*, tót, délszláv *krasta*) szóból képzett melléknévre: *karastav*, amely helynevekben is előfordul: bolgár *Krastovo*, szerb *Krastovče*, lengyel *Krostowo*, *Krostawie* (ugyanott *Krostawie* személynév is). Erre az eredetre látszik mutatni az alsókaraszlói *Karasztova* dűlőnév is. (Kniezsa).

⁵ Dic. Alsó- és Felsőkaraszló együttes adatai.

⁶ UT.

⁷ Hatalmaskodásban részt vett jobbágyok. Per. 1509. F. 22. Ns 23.

B: Door, 2 Keves, 2 Kowach, Maczko, Marko, Ogoz, Pysyalk, Tholway, Zoka.

1572.⁸ 11 ip, 14 pp, 4 nd s név nélkül 20 des. *M:* 2 Aggos, Benika (1574: Benkeo, Benko Dic), Dienes, Fazekas, Fodor, Jakab, 2 Kius, Korpadi, Magyar, Molnar, Nagy, Pete, Pinzes; *Sz:* 2 Boriz, Pazkura, Triüz, 3 Zany (1671: Zan UC 64–40); *B:* Feulchen, Hoka, Izak (1574: Isak Dic), 4 Kowach. – 1574⁹-ben új nevek. *M:* Szabo; *Sz:* Hannus, *B:* Karazlay, Mattias, Oroz.

1572/74–1720. között új nevek.¹⁰ 1612.¹¹ *M:* Vak.– 1671.¹² *B:* Ilontzai (des.). – 1680. körül.¹³ *B:* Borz (Boriz? v. ö. 1572), Dubroki. – 1715.¹⁴ *M:* Siketh; *Sz:* Babics, Maruska; *B:* Domján, Lengyel.

1720.¹⁵ 13 c, 1 rutenicus sacerdos, 1 minister rutenicus; *M:* Árva, Könnyű, Katona, Süket; *Sz:* 2 Babics, Boris, Maruska, Sztanko, 2 Zán; *B:* Demján, Karaszlai, 2 Pap (így hívják a fent feltüntetett rutén papot és ministert).

1720–1775. között további új nevek. 1735.¹⁶ *M:* Kato, Seregi (1743: Seregély Per. 1743. Ns 6); *Sz:* Pekulinecz, Szanko (v. ö. 1720: Sztanko); *B:* Csorba, Filep, Krajnyaji, Luka, Lukács. – 1743.¹⁷ *M:* Fejér, Szigeti; *Sz:* Burszin, Butasz(?), Kutnics, Kutyka, Spák; *B:* Basó, Bodnár, Marko. – 1749¹⁸ *B:* Homok. – 1752.¹⁹ *Sz:* Turianen, Vaszko. – 1774.²⁰ *Sz:* Posik; *B:* Csekily (v. ö. 1775. Csehély).

1775.²¹ 31 c, 27 i. *M:* Fejér, 2 Karasia, 6 Könnyű, Palotás, Portás, 2 Seregély, Siket, Szigeti; *Sz:* 4 Babik, Boris, 2 Borszak (Bortzak, Borczak), Brecs, Dubicska, Feltsok (Felczak), Fercza (Ferczák), Kotyha, 2 Maruska, Merenics, Pakszelics, Potsik, 2 Spák, Sztanko, 4 Vacsko (Vaczko), Zán. – *B:* 3 Csedrek, 2 Csehély, Csed-

⁸ Alsó- és Felsőkaraszról az adó alá eső porták számszámolásakor együttesen készített jegyzék teljes névsora (Dic.) Olyan teljesnek tekinthető névsorok, melyek a két falu jobbágyságát külön-külön tüntetnek fel, a XVI–XVII. sz.-okból nem állottak rendelkezésünkre.

⁹ Szintén közösen a két faluból. Dic.

¹⁰ Ezek és a további adatok már csupán Alsókaraszlóra vonatkoznak ugyan, de az alapul vett 1572. és 1574. névsorok közösek lévén Felsőkaraszlóval, az új nevek is a közös névsorokhoz igazodnak. Új neveknek tehát csak azok voltak tekinthetők, melyek 1572–1574-ben az együttes névsorban, tehát sem Alsó-, sem Felsőkaraszlón nem szerepeltek.

¹¹ Barkóczy Lászlóné Kun Anna által Kun Lászlónak átadott jobbágy. NRA 837–10.

¹² Néhai Ujhelyi János elkobzott birtoka. UC 60–17, 64–40

¹³ Rákóczy Erzsébet birtoka. NRA 837–70.

¹⁴ Az országos összeírás alkalmával készített kimutatásban, egyébként teljes névsor. CR.

¹⁵ Az országos összeírás alkalmával készített kimutatás teljes névsora. CR.

¹⁸ A Bay György és Báji Patay Sámuelné osztályozásában szereplő jobbágyok között. Tört. Tár 1909. 475–476.

¹⁷ Conscriptio. Per. 1743. Ns 6.

¹⁸ A falu esküdtjei között. P. 4–3578.

^{19–20} Tanúk, az utóbbiak szomszédok. NRA 1772–17.

²¹ Az úrbérrendezés alkalmával készített tabella teljes névsora. UT.

reki, Homok (Homák), Karaszlai, Kobály, Koroly, 3 Krajnai, Marko, 2 Papp, Tatár, Tóth.

A falu lakosainak nyelve (usitata lingua) az úrbérrendezés során 1772-ben felvett bevallások záradéka szerint *magyar*, a végrehajtásról 1774-ben kiadott bizonyosságlevél szerint – bár a lakosok mindnyájan értenek magyarul – rendes nyelvük (ordinaria lingua) *rutén* (UT); az 1773. évi hivatalos helységösszeírás (Bpest, 1920. 284) a faluban főként divatozónak szintén a rutén nyelvet, jelöli meg, a falu jegyzőjének 1862. évi jelentése (Helyt. 20895/1862. eln.) szerint a lakosság már egyedül *oroszul* beszél.²²

ALSÓSÁRAD.

Sard, Sarayd, Saroydg.

A XIV–XV. sz.-ban még csak egy Sárád nevű faluról tudnak forrásaink, nyilvánvalóan a Nagyszöllősi hegység északi lejtőjére, a Beberke és beléje ömlő Sárádpatak szögletébe települt Alsósáradról. A falu a Sárád nevet¹ a hasonló nevű pataktól, az alsó jelzöt pedig a XIV. sz.-ban, a hegység belsejében fekvő, felső-nek nevezett másik Sárád megtelepülése után kapta. A megtelepülés első magja 1330–1351. között keletkezett² s a két testvérfalu a Perényiek szöllősi uradalmának tartozéka lett. Mindkettő a Nagyszöllősi hegység rutén települési vidékéhez tartozik, az alábbi adatok tanúsága szerint azonban Alsósárad lakosai között a XVI–XVIII. sz.-ban számottevő magyar réteg is volt található.

BIKTOKOSOK.

1574.³ Czobor Imre 1 pp; Forgách Imre 1 ip, 1 pp; Perényi György 1 pp; – István 1 kenéz, 2 ip, 2 pp és 2 des. – 1775.⁴ Br. Perényi Elek árvái 3 c, 3 i; – Imre 6 c, 3 i; – József 2 c; – Sándor 1 c; Teleky grófné 4 c, 1 si.

²² A Pesty-gyűjtésben levő jelentés (1864) szerint a lakosok mind orosz-ajkúak, de ruházkozásuk magyaros.

¹ Sárd < a magyar *sár* + a magyar „d” képző (Kniezsa). A falu szláv neve: 1773. Nižnj Sard (Loc. 284); Nižnyj Sard (Petrov Mat. VI. 213).

² A vidék megtelepülésének körülményeiről az I. Részben bővebben szölkünk (96. s köv. l.-ok). V. ö. a Felsősáradnál elmondottakat is.

³ Dic.

⁴ UT.

JOBÁGYSÁG.

1450.⁵ *B*: Olyzy (des), Philipus (mindkettő egyes név).

1552.⁶ *B*: Kenéz.

1571.⁷ 1 kenéz, 3 ip, 5 pp, 2 des. *M*: Benedek, Borsos, Czyp (1591: Czep Per. 1591. Ns 97), Fekete, Kiral (des), Molnar; *Sz*: Dukliak; *B*: Dobrokay (des), 2 Kenéz, Sarady.

1574–1715. között új nevek. 1591.⁸ *M*: Szekernye; *B*: Bilykey. – 1593.⁹ *M*: Fodor, Kis. – 1625.¹⁰ *B*: Czonka, Hinna. – 1638.¹¹ *M*: Sánta. – 1641. körül.¹² *B*: Kovacz. – 1652.¹³ *M*: Dobos; *B*: Bonca (1665: Banka Per. 1665. F. 31. Ns 7.), Margit, Olah. – 1668.¹⁴ *M*: Hevereő; *B*: David, Horvat, Peter Pap (így!). – 1671.¹⁵ *B*: Fedő (v. ö. 1697). – 1677.¹⁶ *Sz*: Maskula; *B*: Vereczkei. – 1687.¹⁷ *M*: Fazokas, Orban; *Sz*: Demko. – 1689.¹⁸ *M*: Varga. – 1690.¹⁹ *B*: Pap. – 1697.²⁰ *B*: Fedő alias Chonichanics (v. ö. 1625: Czonka, 1671: Fedő).

1715.²¹ 12 c, 2 i. – *M*: 2 Borsos, Csep (1720: Csip CB), Dobos, Fekete, Molnár, 2 Okos; *B*: 2 Darabony (1720: Darabont u. ott), Dávid, Karaszlay, Lengyel, Puskas.

1715–1775. között további új nevek. 1743.²² *M*: Csépes (v. ö. 1715: Csep), Bölc; *Sz*: Hlyak, Szukorka; *B*: Turzai.

1775.²³ 16 c, 6 i, 1 si. – *M*: Bárány, 2 Borsos, Czip, 5 Csépes; *Sz*: Babinecz, Czohorka, Drább, Hluska, 2 Klyapp (Cliap), 2 Leoka (1778: Leuka Per. 1778. szept. 28.), Markonics; *B*: Kecze (1778: Kecza u. ott), 3 Laczko, Roman.

A falu lakosainak nyelve (usitata lingua) az úrbérrendezés

⁵ A Perényiek osztályozásakor Jánosnak (Imre fia) jutott negyedrészbirtokon levő jobbágyságok. Per. 1450. F. 13. Ns 6 s Tört. Tár. 1908. 10.

⁶ Özv. Perényi Jánosné jobbágysága. NRA 306–22.

⁷ Az adó alá eső porták összeszámlálásakor készített jegyzék teljes névsora. (Dic.) Az általában alapul szolgáló 1567. évi s a további 1570. és 1572. évi dicajegyzékeket itt figyelmen kívül kellett hagynunk, mivel Alsósarad ezekben részben vagy teljesen más szomszédos községekkel együtt közösen, elválasztatlanul vétetett fel.

⁸ A Perényi György által familiárisának, Gyulai Jánosnak adományozott jobbágyságok között. Per. 1591. Ns 97.

⁹ Beiktatáson szomszédként jelenlevők között. Lel. Stat., Kom. jz.

¹⁰ Kimutatásban. Per. 1625. okt. 17.

¹¹ Néhai Perényi Imre jobbágyságai között. Per. 1638. Ns 101.

¹² Urbariumban. Per. 1641.

¹³ Perényi-osztályozásban, u. ott 1652. máj. 25.

¹⁴ A Vay Péterné jószágáról készített urbáriumban, u. ott 1668. Ns 24.

¹⁵ Jobbágyságkezeslevélben, u. ott 1671.

¹⁶ U. abban, u. ott 1677. febr. 2.

¹⁷ Per. 1687. okt. 29.

¹⁸ Perényi Ádámné jobbágysága, u. ott 1689. aug. 6.

¹⁹ A Vay Mihály javairól készített összeírásban. UC 65–55.

²⁰ Özv. Perényi Jánosné jobbágysága. Per. (1659. évek között).

²¹ Az országos összeírás alkalmával készített kimutatás teljes névsora. CR.

²² Conscriptio. Per. 1743. Ns 6.

²³ Az úrbérrendezés alkalmával készített tabella teljes névsora. UT.

során 1772-ben felvett bevallások záradéka szerint *magyar*, a végrehajtásról 1775-ben kiadott bizonyosságlevél szerint a lakosok rendes nyelve (*ordinaria lingua*) – bár magyarul mindnyájan értenek – *rutén* (Ut); az 1773. évi hivatalos helységösszeírás (Bpest, 1920, 284) a rutén nyelvet jelöli meg a faluban főként divatozónak, a falu jegyzőjének 1862. évi jelentése (Helyt. 20895/1862. eln.) szerint pedig a *rutén* – uralkodó nyelv, de a „pórnép” közül többen a magyar nyelvet is beszélik.

FÖLDRAJZI NEVEK.

1657.²⁴ *Sardpataka*;²⁵ 1925: Šardik, patak Felsősáradon (Petrov 35). L. még Nagyszöllős (1359) és Rákóc (1570) határában is.
*Sardik*²⁶ nevű hegy; 1865 (Pesty); 1887 (a 75000-es kat. térképen); 1907. Rákócnál (OT).
 1778.²⁷ *Galgotz*²⁸ nevű rét.

ANDRÁSFALVA.

Kisanderasfalva, Kissandrasfalwa, Kisandoryasfalva, Andrásfalwa.

Nevét kétségtelenül attól az Andrástól, Euzen fiától nyerte, aki 1300-ban más ugoicsai nemesekkel együtt, kiknek nevét nagyobb részben szintén egy-egy kismemesi falu őrzi, alperesként szerepelt a Gábor fia János által indított perben.¹ A kis falu a szomszédos kismemesi falukkal kezdettől fogva közös fejlődési irányban haladt, birtokosai a többi kismemesi családokkal szoros rokoni kapcsolatokban állottak s a falunak az elterebélyesedő nemesi családok úgyszólván egyedüli lakói voltak. A XV. sz.-ban már Andrásfalvy, Barla, Csathó, Kis, Nagy, Orros, Ösz (Euz), Szeles nevű nemes családokat neveznek Andrásfalváról. Jobbágylakossal először csak az 1573. évi dézsmajegyzékben találkozunk,² de itt is csak egyetlen keresztyénpénzt fizető zsellér szerepel. Ez az adat egyúttal az utolsó is, mely Andrásfalvát lakott helyként szerepelteti. Később már elhagyott pusztá helyként merül fel s egykori

²⁴ Lel. Met. Ug. Ns 23.

²⁵ *Sárd*-pataka.

²⁶ Šardik = a magyar *Sárd* + a szl. *ik* képző.

²⁷ Per. 1778. szept. 28.

²⁸ *Galgotz* = szláv (oroszlótti) *glogovъъъ* < *glogъ* ‚som’ (Kniezsa).

¹ L. a 78. l.-on a 3. jegyzetet.

² Dec. Ug.

neve alatt pusztaként él ma is a szomszédos Tivadar község határai között. Miként a hasonló sorra jutó Csatóháza nevű kis testvérfalunál, itt sem jelzi semmi, mintha a Tivadar, Péterfalva, Csatóháza, Farkasfalva és a szatmármegyei Magosliget közé eső Andrásfalvát erőszak pusztította volna el. Mínthogy egyidejűleg az Andrásfalvyak fiága is kiveszett, arra lehet gondolnunk, hogy a kis falu, mely szűk határa miatt egyébként sem volt fejlődésképes, természetes úton halt ki, a szomszédos kisenemesi családokba kapcsolódó és a birtokjogot magukkal vivő leányág szétszóródása révén. A falu neve, birtokosainak viszonyai, rokoni kapcsolatai s az egész környezet³ nem hagynak fenn kétséget a felől, hogy Andrásfalva, miként a többi testvér kisenemesi falu, magyar település volt és az is maradt elnéptelenedéséig.⁴

BÁBONY.¹

Babun, Keechbabun, Babon, Bábany.

A Káta nembeli Rafael fia, Gábor és az utóbbi testvérenek, Tamásnak fia Rafael között 1261-ben történt osztályozásban a név szerint először itt említett Bábony közös birtoknak maradt.² Már a század elején is a nemzetség ugocsa-beregszatmári ágának birtokában kellett lennie, mivel Rafael comes a szatmármegyei Mikola határjárásáról szóló 1216. évi oklevél szerint a Túr mentén már ekkor birtokos volt.³ Területe ekkor nagy kiterjedésű volt, még 1319-ben is, mikor határát megjárták, észak felől Nagyszász (Szászfalu) és Feketeardó, kelet

³ Az 1573. évi dézsmajegyzékben megnevezett egyetlen zsellér neve: Kys.

⁴ A Tivadar és Andrásfalva között 1505-ben meghúzott határban szereplő földrajzi neveket Tivadarnál soroltuk fel.

¹ A falu neve Bábony személynévből származik, amely lehet 1.) magyar – ny képzős származéka a szláv eredetű *Bába* szónak (vö. *Aba* – *Abony*, *Apa* – *Appony*, *Ada* – *Adony* stb.), vagy 2.) szláv –oň képzős személynév a *baba* szóból (vö. *Duchon* < *Duch*, *Dobroň* < *dobrъ*, *Tichoň* > *tichъ* stb.). Az utóbbi sokkal valószínűbb. Akár magyar, akár szláv eredetű is a helynév alapjául szolgáló személynév, a helynév a magyar helynévadási törvények alapján keletkezett. Rutén neve: *Baboňa*, vagy *Babinec* (Lipszky, Rep.) szintén a név személynévi eredete mellett bizonyít (Kniezsa). A falu neve a 145.921/1907. sz. belügyminiszeri rendelettel „*Kisbábony*”-ban állapított meg.

² Zichy I. 11.

³ Kállay saec. XIV. Ns 2149; Fejér VII. 3. 20 s Szirmay Szatm. II. 287–288. V. ö. Karácsonyi: M. Nemz. II. 318.

felől pedig a máramarosmegyei Visk határolták.⁴ Az ugocsai Avas hegység jó része tehát ekkor még Bábony határába esett s e hegység nyugati oldalán a XIII. sz. második felében építette az említett Gábor fia, Tamás mester a nevérol, de eleinte bábonyinak is nevezett várat, mely alatt a Tamásváralja nevű község települt meg. Ugyanez a Tamás a nemzetség ugocsai birtokát, melynek magja Bábony volt, adományok révén is növelte. Bábony magyar lakossága az 1478–1775. évek között végbement lassú részleges kicserélődés után is magyar maradt. A cserélődés útja észrevehetően a nemzetségi uradalom központját képező szomszédos Halmiba vezet.

BIRTOKOSOK.

1567.⁵ Surányi László 1 j (pp), 2 ip, 5 pp, 1 des; özv. Matusnay Györgyné 2 ip, 1 mp, 4 pp, 2 des; Misser András 1 mp, 4 pp. – 1775.⁶ Komjáty Zsigmond 4 c; Pogány László 4 c; Ujhelyi Ferenc 4 c; Tholnai Pál 1 c; Klobosiczky László 1 c; Rátonyi Gábor 1 c; Kerekes Gáspár 1 c; Rátonyi István 1 i; Belényesi Ferenc 1 i; gr. Haller Péter 1 c.

JOBBÁGYSÁG.

1478.⁷ *M*: 2 Hawas, Kowach, Lowas, 5 Sitheo, Thorma, 3 Ungy, 2 Wyncze; *N*: 3 Hencz.

1499.⁸ *M*: Both, Chatho, Hawas, Kowach, Myklos, Nagh, Onghy, Pap.

1567.⁹ 1 j (pp), 4 ip, 2 mp, 13 pp s név nélkül 3 des. *M*: 2 Ba-

⁴ A határjárásról szóló oklevél forrásai a földrajzi neveknél.

⁵ Dic.

⁶ UT.

⁷ Hatalmaskodásban résztvett jobbágyok. A jobbágyok neveit felsoroló királyi parancs három példányban állt rendelkezésünkre és pedig eredetiben a jászói konvent (Per. 1479. F. 53. Ns 19; a nevek írásmódjánál ez szolgált alapul) s nyomtatásban Ugocsa megye (Zichy XI. 223) és a leleszi konvent (U. ott 228) 1479. évi jelentéseiben. Az első két helyen, – azzal a különbséggel, hogy az elsőben Sitheo és Ungy, a másodikban pedig helyettük Sithev és Ongy nevek olvashatók, – a nevek teljesen megegyeznek. A leleszi konvent jelentésében már lényegesebb eltérések is találhatók: egy-egy Sitheo-vel és Hencz-cel több és csak itt szerepel Lowas, egyébként pedig Hawas = Hwas. Az általunk közölt névsort a két eltérő felsorolás összeegyeztetésével állítottuk össze úgy, hogy egy személy (a keresztnév is adott) csak egyszer szerepel. Hawas, Hentz, 3 Sythew, 2 Ungy 1461. (Lel. Acta 1481. Ns 21) s részben 1483. (Jászói lt. Kom. jz.) évi oklevelekben is megnevezvük, szintén mint hatalmaskodó jobbágyok.

⁸ Lel. Acta 1499. Ns 36.

⁹ Az adó alá eső porták összeszámlálásakor készített jegyzék teljes névsora. Dic.

log, 2 Bartho,¹⁰ Biro, Dokka, Gal, 3 Kowach (Kowac), 2 Nagy, 2 Pal, 2 Sitew, Sos, 2 Thewrew, Vinche.

1567–1670. között új nevek. – 1572.¹¹ *M*: Gaspar. – 1602.¹² *M*: Barla (v. ö. 1567: Bartho), Marthon, Zalassy, Szekeres (Zeke-ressy); *B*: Domanj, Romach, Szaz (Zaz). – 1623.¹³ *B*: Tak. – 1654.¹⁴ *M*: Osvath, Vad; *B*: Todal. – 1669.¹⁵ *M*: Vargha.

1670.¹⁶ 1 j, 17 chr. *M*: Apaj, Balogh, Chordas, Egyed, Kovacz, 4 Nagy, Osvat, Sütő, Vad, Vincze; *B*: Moz, Tak, 2 Todal, Tora.

1670–1775. között további új nevek. 1678.¹⁷ *M*: Balas, Szabo. – 1688.¹⁸ *M*: Benedek (des), Csuka (des). – 1705.¹⁹ *M*: Bölcs (1715: Böcs CR). – 1715.²⁰ *M*: Elek.

1775.²¹ 17 c, 2 i. *M*: 5 Apai, 4 Balas, 3 Elek, Kaki, Kosa, 2 Kovács, 2 Szabó, Varga.

A falu lakosságának nyelve az úrbérrendezés során 1772-ben felvett bevallások záradéka s a végrehajtásról 1775-ben kiadott bizonyoságlevél (UT), valamint az 1773. évi hivatalos helységösszeírás (Bpest, 1920. 283.), továbbá a község jegyzőjének 1862. évi jelentése (Helyt. 20895/1862. eln.) szerint: *magyar*.

FÖLDRAJZI NEVEK.

1319.²² *Kuesmal*, *Kewesmal*,²³ mons; 1. később a közeli Gyula határában (1619).

¹⁰ Az egyik, nevezetesen Stephanus Bartho 1572- és 1574-ben is: Bartho, a másik Bartho nevének változatai a következők: 1567: Barla Bartho (Dic). 1572: Bartho Barla (U. ott), 1574: Barlabas Bartha (U. ott), 1602: Bartho Barla (Per. 1602), Bartholomeus Barla (UC 99–62), 1607: Bartho Balla (Per. 1607). Úgy látszik, hogy a családnév végül is Barla-Balla lett.

¹¹ Dic.

¹² A néhai Surányi Gábor javairól felvett leltárban (TJC 99–62) és Bornemissza Máténé Surányi Klára osztályrészében. Per. 1602.

¹³ Bornemissza Máté jobbágysai között. Per. 1623. F. 48. Ns 52.

¹⁴ Hatalmaskodási perben. NRA 938–42.

¹⁵ Jobbágykezeslevélben. Per. 1669. Ns 19.

¹⁶ A dézsmajegyzék teljes névsora. Dec. Ug.

¹⁷ Tanúk között. Per. 1678. nov. 8.

¹⁸ Perényi osztályozásban szereplő jobbágyok között. Per. 1688. Ns 373.

¹⁹ A megye déli részén fekvő falvak lakosságáról a megye rendeletére tizedekre osztással készített névsorban. Nagyid. Ns 194.

²⁰ Az országos összeírás alkalmával készített kimutatásban. CR.

²¹ Az úrbérrendezés alkalmával készített tabella teljes névsora. UT.

²² A falu teljes határjárásában szereplő földrajzi nevek. Az oklevél eredeti után kiadva: Zichy I. 163–164. s XV. sz.-i másolatokban: Per. 1319. Ns 30 és F. 53. Ns 11, ugyanitt 1532. évi átiratban is. A falu határa az avasvidéki faluk megtelepülésével összeszűkül és a hegyekről teljesen leszorult, ennek következtében a határjárásban megnevezett földrajzi pontok is később nagyobb részben más faluk területébe kerültek.

²³ Köves-mál. A magyar *mál*: hegyoldal. NyTsz. II. 673; MTsz. I. 1390; Oklsz. 609; MNy. XXIV. 31; FE. I. 178; Összefoglalóan Pais Dezső: A *mál* változatai. MNy. XII. 168–173.

Urbanusvelge, *Urbanuswelghe*, *Urbanusvelgee vallis*, L. később (1692) Gyula határában: Orbányos.
Nadaskalista, *Nadaskalustia*, *Nadaskalysthya*; 1888; Nádas (a 75000-es katonai térképen).
Sumuspothac, *Sumuspathak*, *Somospathak*.
Batharch,²⁴ *fluvius*; 1887: Batarcs p. (a 75000-ob katonai térképen). L. még Gyula (1692) és Tamásváralja (1584) határában is.
Zekesbatharch.²⁵ – *Zekesbatharchfeu*,²⁶ *exitus ipsiua*. – *Lekenchefeu*, *Lekenczeffew*.²⁷ – *Ayasheg*.²⁸ – *Berch*.
Usuen, *Ewsven via* (Visk–Túrterebe között).
Thuruch, *Thwrcz*, *Thurch*,²⁹ *fluvius*; 1888: Turci p. (a 75000-es kat. térképen).
Chekereketiaia, *Chekerekethyeye*, *Chekerekettye*.
Therebes mezeuzil,³⁰ *Therebes mezezil*, *Therebessy mezewyl*; 1865: Terebesi forduló (Pesty).
Ukurfeu, *Wkwrfew*, *Ewkewrfew*, *fluvius*; 1865: Ökörfü, legelő (Pesty); l. még Tamásváralja (1482) és Túrterebe (1690) határában is.
1464³¹ *Hozzeus*, *terra*; 1479: *Hozzyveoz*, *Hoszszy vis*; 1749: *Hoszszy*

²⁴ A Batarcs mellékfolyója a *Batár*nak. Nevét innen kapta a kicsinyítő magyar „cs” képzővel. (Kniezsa).

²⁵ Székes-Batarcs. A magyar *székes*, szikes: mocsaras, vizenyős, sziksós. NyTSz. 131; MTSz. II. 556; Oklsz. 904, (idézi a szóbanforgó adatot); MNy VIII. 393.

²⁶ Székes-Batarcs-fő. A magyar *fő*: forrás. NyTSz. I. 953; Oklsz. 225.

²⁷ A *Lekence* a szl. *Leknica* és a magyar „fő” szó összetétele. *Leknica* < *лѣкно* (v. ö. lengyel „*lekno*”, cseh „*lekno*” ‚vizi lilium’, Seerose, *nymphae alba*. Bern Et. Wb. I. 749). Kniezsa, MNy. XXXI. 137.

²⁸ Ajas-hegy. *Ajas*, *ájos*: fecskefark alakú. V. ö. EtSz. I. 36; MTsz. I. 20.

²⁹ *Túr* és a szláv kicsinyítő „c” képző (Kniezsa). Turc a Túr folyó mellékfolyója.

³⁰ Terebes(-i)-mező-szél.

³¹ A Csarnavodayak (Bábony, Tamásváralja stb. birtokosai) 1464-ben a szóbanforgó, felsorolt területek elfoglalása miatt a király személyes bírósága elé idéztették Perényi Miklóst és Jánost és társait. (Per. 1464. F. 13. Ns 1. A felsorolt földrajzi nevek a váradi káptalan ez eredeti jelentésében). Majd 1478-ban Perényi János emelt panaszt, hogy a Csarnavodayak e területeket elragadták Túrterebe falujától. Zichy XI. 228–229. Úgy látszik, hogy az utóbbiaknak valóban volt a területekhez joguk, mert az érdekeltek a következő évben egyességet kötöttek s Bábony és Túrterebe között a vitás földeket felosztották. A fenti, 1479-ből származó földrajzi nevek a felosztás alkalmával megvont határ leírásában fordulnak elő. A béke azonban nem állott helyre s még a XVIII. sz. közepén is felvetődik a határper. Időközben a régi nevek feledésbe merültek, újak keletkeztek, az 1749-ben kihallgatott környékbeli tanúk azonban felismerték az új nevek alatt a régi határ pontjait. Eltolódás következett be a faluhatárokból is. Ezért találjuk itt-ott a régi neveket más községek határai között s általában is azt állapíthatjuk meg, hogy e határra eső földrajzi nevek a határookra való tekintet nélkül éltek és nyúltak át azokon úgy, ahogy a határváltozások vitték magukkal. Az 1479. évi felosztás természetes következménye az is, hogy

vesz, másként Terebesi liget; 1751: Hosszu Ősz (Per. 1783. febr. 11); 1865: Liget (Pesty; Túrterebes területén); 1887: Liget (a 75000-es kat. térképen, egyként Bábony és Túrterebes területén, a határon keresztül egymással összefüggően).³²

Hozzw bercz, terra; 1479: Bercz allya; 1751. (Per. 1783. febr. 11).

Forw(?) Zomoga,³³ terra; 1479: Czomoga folyasa; 1751: Czomoga (Per. 1783. febr. 11); 1865: Nagy-, Kis-Szomoga, -Sumoga (Pesty, Turc területén); 1887: Sumuga bānieĭ, Sumuga mare (a 75000-es kat. térképen, szintén Turc területén). A környékbeli lakosok szerint 1749-ben a régi Csomoga folyását Tatár Geczi Forásnak nevezik, mivel egy Gércen lakó oláh a tatárjáráskor (1717) itt húzódott meg. U. ez a szomszédos Nagygérce határában 1865-ben: Getzi forrás (Pesty).

Nakol,³⁴ terra; 1479: Nakol, Nokoly pratum silvae; 1545: Euzfeo alias Nakoll rettye (Per. 1545); 1550: Ewzfew alias Nakolrethe (Lel. Acta 1550. F. 3. Ns 9) az 1545. és 1550. évi adat szerint Bábony és Tamásváralja területén; 1749: Űsz fő; 1751: Nákoly, silva (Per. 1783. febr. 11); 1865: Nakolya (Pesty; Turc területén); 1887: Nacole (a 75000-es kat. térképen; Turc területén); 1900. körül: Kis Őzhát (Kom. jz.).

1477.³⁵ *Pelsewczyhegye*,³⁶ promontorium; 1865; Pelsőcz (Pesty, ekkor már Tamásváralja határában); 1887: Pelesőcz (a 75000-es kat. térképen). L. még Halmi határában is (1658).

Hosszúöz új neve, a Liget, egyformán él Bábony és Túrterebes területén. Éppen ezért azt találtuk helyénvalónak, hogy e neveket mind Bábonynál soroljuk fel, tekintet nélkül a későbbi határeltolódásokra s annál is inkább, mert az első névadónak mégis a korai alapítású Bábony látszik. Még azt jegyezzük meg, hogy az 1479. évi neveknél az első változat a Perényi levéltárban levő eredeti oklevélből (Per. 1479. F. 15. Ns 23), a második helyen álló névváltozat abból az átiratból (Lel. Acta 1750. Ns 23) való, amelyet a határ újrajrásakor 1749-ben készítettek, az utóbbi is tehát a leleszi konvent idézett jelzete alatt. Ez az irat egyszerű másolat s ezt a körülményt nyomatékosan figyelembe kell venni a nevek, nyelvészeti vizsgálatánál.

³² Az előbbi jegyzetünkhöz kapcsolódva, a „vis”, „vesz” szavakat a rossz másolat elírásainak kell tulajdonítanunk „öz”, „ősz” helyett; ezt a szó további összetételei kétségtelenné teszik. Maga a név minden bizonnyal patakot, ért jelöl, amit a -fő (forrás) összetétel bizonyít.

³³ Foru (?) szomoga. „Foru” ismeretlen, a szláv eredetű *szamoga*, *szomoga* magyar tájszó lapályos, vizenyős, kákatermő helyet jelöl. (MTSz. II. 488; Oklsz. 883). Ugocsa megyében gyakran előfordul. A szóról kimerítően Kniezsa István: Szomoga. MNy. XXXI. 231–237. Kniezsa bizonyítása szerint a magyar *szamoga*, *szomoga* régi magyar *szumuga* egy ‚mocsár’ jelentésű szláv *smuga* szónak az átvétele.

³⁴ Valószínűleg személynévi eredetű, jelentése ismeretlen.

³⁵ Zichy XI. 206.

³⁶ *Pelsőc* < szl. Plěšivъ < plěšъ ‚kopasz’ (Kniezsa).

1479.³⁷ *Thevlgh fa*; 1751 (Per. 1783. febr. 11).

Kek Bokor, locus; 1751 (U. ott). A környékbeli lakosok szerint 1749-ben azonos az *Üsz-fő*-vel.

Farkas utha, via; 1751: Farkas uttya (Per . 1783. febr. 11).

A környékbeli lakosok szerint 1749-ben *Olláok uttyának* nevezik, minthogy az oláhság itt járt az úrdolgára.

Alsofolyamath, locus; 1751 (Per. 1783. febr. 11). A környékbeli lakosok szerint 1749-ben *Köss Üsz hál* mocsárnak nevezik.

BANNA.

(*Bonnya, Bodnya*).

Az ugoicsai kismemesi vidéken falualapító kismemeség ősei 1300-ban tiltakoztak a velük szomszédos Sásvár és bizonyos Banna nevű possessio elidegenítése ellen.¹ Sásvárról tudjuk, hogy az egyik legrégebb ugoicsai település s máig lakott hely, Bannáról azonban csak 1393-ban hallunk ismét, ekkor már mint lakatlan birtokról;² 1458-tól kezdve pedig mint pusztá Sásvár határai között tűnik fel, ahol neve ma is él.³ Fel lehet tenni, hogy kezdetben Banna-Bonnya is lakott hely volt; erre mutat mindenek előtt az, hogy 1300-ban egy minőségben szerepel a lakott Sásvárral, de erre mutat a későbbi „puszta (praedium)” megjelölés is, mert ez a XV. sz.-ban már valóban tartalmi értelmének megfelelően pusztává, néptelenné lett helységet, települést vagy éppen egyetlen telket jelentett. Más helyen reámutattunk, hogy a Tisza folyása az ugoicsai települések kezdetekor itt más volt, mint ma.⁴ A mai folyástól északra húzódó holt meder, a halványak jelzik a korábbi folyás útját s tekintettel arra, hogy Sásvár és Banna (Szirma is) a Tisza e zeg-zugos kanyarulatai, halványai közé esik, valószínűnek látszik, hogy a Tisza mederváltoztatásakor érte a pusztulás a megtelepülésnek még bizonyára csak kezdetein álló falut. Bár nevé⁵n kívül semmi egyéb konkrét támpont nincs, amiből a

³⁷ Per. 1479. F. 15. Ns 23; Lel. Acta 1750. Ns 23.

¹ Tört. Tár 1903. 120.

² Lel. Acta 1393. Ns 30. A Tulus-ok ajándékképen átvallják az Egresyeknek.

³ Az idevonatkozó adatokat Sásvárnál soroltuk fel.

⁴ L. a 82. l.-on.

⁵ A név további változatait l. Sásvárnál. Eredete bizonytalan, csak annyi látszik valószínűnek, hogy személynév az alapja. Valószínűleg a régi m. *Bucna* (Anon.) szn.-ból fejlődött. (Vö. Bonyha, Bonyhád EtSz. I, 471–2). A *Bodnya* alakokat késői előfordulásuk miatt nem lehet eredetieknek tekinteni s

település nemzetiségi eredetére következtethetnénk, abból a körülményből mégis, hogy Banna a színmagyar ugocsai kisenemesi vidék része, ennek alkotó tagja volt, azokhoz hasonló magyar eredetű településnek tekinthető.

BATÁR.

Batár, Batar teluk, Bothar, Bathar.

A megye legrégebb fennmaradt községi településeinek egyike, már 1216-ban két adat is szól róla. Említik ugyanis a szatmármegyei Mikola ez évi határjárásában¹ s ugyanez évből említi a váradi regestrum is.² Az utóbbi helyen azt olvassuk, hogy a batári flamandokat (omnes Flandrenses de Batar) bizonyos bélteki Pál megvádolta testvére megölésével. A batáriak azzal védekeztek, hogy a megöltet lopáson érték, mire Esau ugocsai ispán Pált tüzes próbára küldte. E szerint tehát ez időben Batárt flamandok lakták³ s minthogy a további, a tatárjárás utáni időből származó adatokban a flamandoknak már nem találjuk nyomait, önként adódik az a feltevés, hogy a Batárt elhagyott flamandokat a tiszaparti szász telepek lakói között keressük, akikről először csak a tatárjárás után hallunk. Valószínű tehát, hogy az ugocsai szász vendégek első telepei áldozatul estek a tatárok pusztításainak, mire a rejtekeikből visszatérő vendégek a királyi ház közelébe, a Tiszaparra húzódtak fel. Ha azonban azt a Fulgiarj comest, akinek özvegye 1301-ben Batar nevű föld negyedrészeről rendelkezett,⁴ azonosnak tekinthetjük a szomszédos Forgolány falu névadójával, Folgram comes-szel s ha elfogadjuk azt a nyelvészeti magya-

a szláv *Budina*-ból származtatni (mint, pl. a somogy megyei *Bonnya* hn.-et, amely először *Buduna* alakban fordul elő Csánki II. 577). Drăganu magyarázata: < oláh *Bunea* szn. (Româniile în veacurile IX–XIV. 388. 1.) hangtanilag nem kielégítő. (Kniezsa).

¹ Kállay saec. XIV. Ns 2149 s Szirmay Szatm. II. 288. A határjárás szerint a két falu között a határt, a Túr vize képezi, melynek fele Batárhoz, másik fele Mikolához tartozik.

² Reg. Var. 212.

³ A falu a hasonló nevű folyótól vette a nevét. Pais Dezső szerint (MNy. XXVII. 215) a szóbanforgó *Batár* a török *bat-mag* „alámerülni, alászállni” igének *-ar* igenévképzős származéka és jelentése ugyanaz, mint a magyar *Sár* vizeké. A folyó valóban mocsaras, sáros területen, a Tisza törmelékkúpja és az Avás hegység közé eső lapályon folyik keresztül.

⁴ Lel., Kom. jz.

rázatot, hogy a Folgram név a flandriai germán nyelv Folgram-jávai azonos,⁵ akkor a flamandság Batárral való kapcsolata – legalább is birtokjogilag – tovább élt a tatárjárás után is. E következtetés erejét az gyöngíti, hogy Forgolány a magyar eredetű ugocsai kismemesi vidék kellős közepébe esik s maga is ilyen kismemesi falu volt.⁶ Batár 1350-ben a vetési nemesek birtokába került⁷ s ott is maradt századokon keresztül. A XV. sz. óta rendelkezésünkre álló személy és földrajzi nevek világánál ekkor a falu színmagyar volt. Az első marandó rutén beszivárgások csak a XVIII. sz. elején, majd nagyobb mértékben az 1717. évi tatárdúlás után érték a falut. A helyi hagyomány szerint a falu ekkor elpusztult s új lakosai főleg Mármarosból kerültek ide.⁸ A rutén nyelv azonban nem jutott túlsúlyra s utóbb, a most már gör. kat. lakosság nyelve ismét egyedül a magyar lett.⁹ Az Ugocsa és Szatmár megyék határán eső falut birtokosai, a szatmármegyei Vetésyek érdekszálaikkal az utóbbihoz fűzték s a XV. sz. második felében néhány évre sikerült közigazgatásilag is hozzá csatoltniok.¹⁰

BIRTOKOSOK.

1567.¹¹ Vetésy László 1 j (pp), 2 ip, 1 mp, 12 pp, 1 ss, 2 nd, 1 des; özv. Vetésy Jánosné 2 ip, 7 pp; Vetésy Péter 1 mp, 7 pp, 1 nd. – 1601.¹² Vetésy Mihály 3 d; özv. Vetésy Bálintné 6 d; Torma Benedek 6 d; Kökényesdy Pál 4 d. – 1775.¹³ Vetésy Ferenc 3 c; gr. Gyulay Ferenc 2 c, 1 si; br. Perényi Jakab 1 c; Dienes Zsig-

⁵ Karácsonyi János: Forgolány MNy. XX. 1–2.

⁶ V. István király 1272-iben a szatmármegyei Hetényt, melyet a tatárjárásig *hódászok* (castorinarii) laktak s amelyet máig Hódásznak neveznek, Álmos ugocsai és erdői ispánnak s Domokos fiainak adományozta s az ittlakó ijjászokat bizonyos Bathar-ra telepítette át. (Hazai okm. VIII. 438). Itt azonban nem az ugocsai, hanem minden bizonnyal ama másik Batárról van szó, mely 1451 és 1454-ben a Hódással szomszédos Jánosi határában „Kopantheleke alio nomine *Bathar*” néven, mint pusztá szerepel. (Lel. Acta 1451. Ns 2; 1454. Ns 26).

⁷ A Szilágyi István hagyatékában levő eredetiről Komáromy A. által készített jegyzet alapján. Kom. jz.

⁸ Pesty.

⁹ L. alább az 1862. évi adatot s Balogh 609.

¹⁰ Mátyás király 1474-ben Vetésy Miklós és fiai kérésére Szatm. m.-hez csatolta Batárt (Kom. jz., Szilágyi I. hagyatékában levő eredeti után), ennek dacára 1476-ban részint Bereg, részint Ugocsa megyéhez (Per. 1476. F. 15. Ns 16), 1477-ben pedig már ismét csak Ugocsa megyéhez tartozónak mondják (Lel. Acta 1477. Ns 15).

^{11–12} Dic.

¹³ UT.

mond és István 4 c, 1 i, 1 si; Hagara Pál 8 c, 1 i, 1 si; Szentlászlai Ferenc és István 2 c, 1 si; Kovásznay József 4 c, 1 si; Fogarasy Zsigmond 1 c; Dezsőffy Imre 2 c, Létay Ferenc 1 c, 1 si; Bodó János 1 c; Zoltán Pál és György 10 c.

JOBBÁGYSÁG.¹⁴

1429.¹⁵ *M*: Alch.

1459.¹⁶ *M*: Barnabas (e. n.).

1470.¹⁷ *M*: Bartha, Biro, Csama, Tar, Vass, Vegh.

1477.¹⁸ *M*: Balogh, Feyr, Fodor; *B*: Toth s Elias judex (utóbbi e. n.).

1525.¹⁹ *M*: Barla, Koncz, Teoreo.

1567.²⁰ 1 j (pp), 4 ip, 2 mp, 26 pp, 1 ss, 3 nd s név nélkül 1 des. *M*: 2 Barla (1576: Balla; 1608: Barlabas Dec. Ug.), 2 Birthalam, Chiele (1576: Chyelye, Chwillo, 1580: Celeo Dec. Ug.), Chioma, 3 Feyr, 2 Filep (1588: Fwlep Dec. Ug.), 2 Huzti, 2 Kolch (1572: Kis Kolczi; 1577: Kocz; 1579: Koczy Dec. Ug.), Konch, Kondor, 4 Kowach, 2 Mark (1587: Markos Dec. Ug.), 4 Marthon, Nagy, Nagy Gergely, Peleni (helyesen 1579: Perenni, 1580: Prini Dec. Ug.), Rosa, Simon, Was (1608: Wasas u. ott); *B*: Rezege (1576: Rezeny Dec. Ug.), 3 Toth.

1567 – 1631. közöli; új nevek.²¹ 1572.²² *M*: Baldisar, Balogh, Salanky (1584: Salangy Dec. Ug.), Zanio. – 1573.²³ *M*: Pal, Zeoke; *B*: Oroz. – 1575.²⁴ *M*: Jakab. – 1576. *M*: Meche (1577: Deche; 1578: Dechye; 1588: Gechie; 1592: Decze). – 1577. *M*: Fazekas. – 1579. *B*: Mysko, Oroszi. – 1580. *M*: Kis. – 1582. *M*: Dora (1583: Dosa, a névnek ez a helyes alakja), Pete; *B*: Lenart, Rowaly(?). – 1583. *M*: Mandi. – 1581. *M*: Ach, Domonkos, Farkas, Kopaz (1612. hibásan: Kupás). – 1586. *M*: Dabochy, Konia. – 1592. *M*: Korlat (1607: Collat). – 1593. – Agaston, Antal. – 1597. *M*: Batizy, Halaz. – 1598. *M*: Ardo, Somody (1599: Somogy). – 1601. *M*: Zeoreos. – 1605. *M*: Vardi (1607: Varadi); *T*: Dorman. – 1608. *M*: Fekete. – 1610. *M*: Haidu. – 1615. *M*: Theorco, Varga; *B*: Erdely. – 1616. *M*: Lazlo. –

¹⁴ A batári ref. egyház papjainak névsorát az 1578–1648. évekből a dézsmanyugták alapján közölte Zoványi, MPrEA. XIII. 110.

¹⁵ Nagyid. Ns Ki.

¹⁶ Hatalmaskodásban. Lel. Acta 1459. Ns 46.

¹⁷ Szilágyi I. gyűjteménye, Kom. jz.

¹⁸ Hatalmaskodás alkalmával elhurcolt batári jobbágyok. Zichy XI. 201.

¹⁹ Beiktatáson szomszédként jelenlevő jobbágyok. P. 4–3574. sub. Qu.

²⁰ Az adó alá eső porták összeszámlálásakor készített jegyzék teljes névsora. Dic.

²¹ A következő nevek csak egy ízben fordulnak elő: Barany, Dabochy, Deak, Erdely, Jakab, Haidu, Konia, Lenart, Mandi, Racz, Rowaly, Saas, Tolway, Zanio, Zeoreos.

²² Dec. Ug. és Dic.

²³ Dec. Ug.

²⁴ Innen 1626-ig: Dec. Ug.

1617. *M*: Tolway; *B*: Saas. – 1621. *B*: Racz. – 1625. *M*: Deak, Lajos. – 1626. *M*: Barany, Pongor.

1631.²⁵ 1 j, 28 fr, 6 chr. *M*: Agoston, Barla, Boldisar, Chele, 3 Csiele (Csyere; 1638: Czelei; 1647: Csille Dec. Ug), 3 Czioma, (Csyoma; 1674. hibásan: Chiano Dec. Ug.), Domokos, 6 Fejer, Ferencz, Philepp, Huszti, Kys, 4 Kovacz, Lajos, 3 Marthon, Nagj, Salanky, Simon, Tereo, Varga; *T*: Dormani.

1631–1689. évek között további új nevek.²⁶ 1633. *M*: Ujlaky; *B*: Chyontha. – 1634. *M*: Biro. – 1638. *M*: Szabo. – 1665. *M*: Czegledi. – 1668. *M*: Gal. – 1670. *M*: Filesdi. Tar. – 1673. *M*: Jeney, Juhasz, Talpalo. – 1674. *M*: Csordas; *B*: Igneczi. – 1675. *M*: Nyakas. – 1679. *B*: Major. – 1688. *M*: Bencze, Dienes.

1689.²⁷ 1 j, 9 incola (7 fr, 2 chr), 6 i (2 fr, 4 chr). *M*: Bencze, Csele (1716: Csala Dec. Ug.), 3 Csoma, Fejer, Philep, 3 Huszty, Kis, Marton, Nyakas, Paraszty, Szabo, Takács.

1689–1775. között további új nevek. 1690.²⁸ *B*: Kozma. – 1692.²⁹ *M*: Beres, Santa. – 1693.³⁰ *M*: Máté. – 1696.³¹ *M*: Balas, Sos (v. ö. 1617: Saas). – 1701.³² *O*: Marusán; *B*: Bancsi (1703: Bancsi alias Oroz UC 39–57), Kriecz. – 1715.³³ *M*: Ország, Pipa; *Sz*: Hoják; *B*: Dobrokay, Nemeth, Polturák (1716: Polturah Dec. Ug.), Szőlősy. – 1716.³⁴ *M*: Mátyás, Szivos. – 1720.³⁵ *M*: Kapta; *B*: Kaplar, Skarampota. – 1723.³⁶ *B*: Lengyel, Polyák. – 1749.³⁷ *M*: Gabor; *B*: Husztközi, Posta.

1775.³⁸ 30 c, 2 i, 6 si. *M*: Dudás, Füzess, 2 Gábor, Kapta, Kossak, Obsitos, Rák, 2 Szereda, Udvarbéli, Üveges; *Sz*: 3 Kósán, Radik, 2 Stéfan, 2 Surin; *B*: 2 Árdánházi, 2 Dulfalusi, 2 Féjsza, 2 Karaba, Lengyel, Major, Maramarosi, Orosz, Paulina, Polyák, 3 Szöllősi, Vérinkő.

A falu lakosságának nyelve (usitata lingua) az úrbérrendezés előkészítése során 1772-ben felvett bevallások záradéka szerint *magyar*; a végrehajtásról 1775-ben kiadott bizonyáglevél szerint a lakosok rendes nyelve (ordinaria lingua) – bár magyarul mindnyájan értenek – rutén (UT); az 1773. évi hivatalos helységösszeírás (Bpest. 1920. 283) a faluban főként divatozó nyelvnek a *rutén*,

²⁵ A dézsmajegyzék teljes névsora. Dec. Ug. Az ez évi jegyzékből ugyan hiányoznak, de a következőkben ismét előfordulnak a következő, korábról már ismert nevek: Acs, Deák, Kollát, Kócsy, László, Oroszi, Tóth.

²⁶ A felsorolt nevek a dézsmajegyzékekből. Dec. Ug. A következő nevek csupán egyszer fordulnak elő: Czegledi, Chyontha, Csordas, Major, Ujlaky.

²⁷ A dézsmajegyzék teljes névsora. Dec. Ug. Az ez évi jegyzékből ugyan hiányoznak, de a következőkben ismét előfordulnak a következő, korábról már ismert nevek: Fekete, Nagy, Orosz, Salánky, Talpalo, Tóth, Törő.

^{28–31} Dec. Ug.

³² A Bellényi János javairól készített összeírásban. UC 39–57.

³³ Az országos összeírás alkalmával készített kimutatásban. CR

³⁴ Dec. Ug.

³⁵ CR.

³⁶ Beiktatásnál jelenlevő szomszédok. P. 4–757.

³⁷ U. azok. P. 4–793.

³⁸ Az úrbérrendezés alkalmával készített tabella teljes névsora. UT.

a falu jegyzőjének 1862. évi jelentése (Helyt. 20895/1862. eln.) a *magyar* nyelvet jelöli meg.

FÖLDRAJZI NEVEK.

- 1441.³⁹ *Nyressegh*, terrae et silvae; 1451: Nyreszegh (Károlyi II. 286); 1476 (Per. 1476. F. 15. Ns 16); 1865: Nyires szeg.
Paladwyze, fluvius. L. még Fertősalmás határában (1319) is.
Fekethewiz, fluvius. L. még Csedreg (1476) és Kökényesd (1319) határában is.
- 1449.⁴⁰ *Cher*, silva; 1476: Cheer (Per. 1476. F. 15. Ns 16); 1865: Cserallya (Pesty).
- 1451.⁴¹ *Romlas*, silva: 1476 (Dl. 30181).
Kerek(!)mochar, silva.; 1476: Keresmachar (ez a helyes alak, vagyis: Kőrösmocsár, Dl. 3081).
Folyar(!), terra arabilis; 1476: Cherfolyasa, Hozzywcher (Dl. 3081).
Pelerzege. terra arabilis.
Kukenyesspathaka, foenilia. L. a Kökényesdpatakot Kökényesdnél (1319) is.
Sascer, foenilia.
- 1465.⁴² *Bathar*, fluvius; 1477 (Zichy XI. 202). L. még Csepe (1337), Farkasfalva (1796), Feketeadó (1802), Gődényháza (1262) és Tivadar (1379) határában is.
Holt Bathar, fluvius; 1476 (Lel. Prot. Parvum 97 f.). L. még Csepe (1476) és Gyula (1659) határában is.
Thekeres,⁴³ fluvius; 1476: Tekeressbathar (Lel. Prot. Parvum 97. f.). L. még Csepe (1476) határában is.
Ezthegew,⁴⁴ fluvius; 1470 (Lel. Acta 1470. Ns 18). L. még Csepe (1337), Gődényháza (1262) és Gyula (1692) határában is.
Papzygeth, insula; 1865: Papnyáras (Pesty).
Kyszygeth, insula.
- 1477.⁴⁵ *Pathakmelleke*, silva.
Geyrthjanos, silva.
Kelemenmochara, silva; 1865: Széles Mocsár (Pesty).
Pathakkethfele, silva.
Zazhegher, silva.
Hatharoseger, silva.

³⁹ Zolt. No 1290.

⁴⁰ Lel. Acta 1449. Ns 42.

⁴¹ Károlyi II. 286–290.

⁴² Lel. Acta 1465. Ns 35.

⁴³ *Tekerés*, tekerős, tekergős: görbe (NyTSz. III. 514; MTSz. II. 687; Oklsz. 971; MNy. VII. 344.) A megyében másik folyóvizet is neveznek így.

⁴⁴ Eredete ismeretlen, szláv eredetűnek látszik és talán valami **stęgava* alapalakból származik. A névre v. 8. lengyel *stęzycza* patak (<**stęg-ica*), Kozierowski, Noswy rzeczne I. 73. Az alapszó az adatok hiánya miatt nem világos. **Sz-tęg-?* a *tęg-ati* 'húzni' igéből, v. o. cseh *stouha*, lengyel *stęga* 'szalag, öv' eltérő tőhangzóval. (Kniezsa).

⁴⁵ Zichy XI. 201, 202.

1769.⁴⁶ *Nagyverdő*; 1775 (UT. 1775. jan. 16); 1865 (Pesty).
 1775.⁴⁷ *Al- és Kiserdő*; 1865 (Pesty).

BATARCS.

Batharch, Batarch, Batarcz.

Az Ugocsa megyébe felnyúló s annak délkeleti részét elfoglaló Avas hegységet a XIV. sz. első évtizedeiben még irratlan és lakatlan erdőségek borították. Az 1319. évi határjárás leírása szerint ugyanis a sík földre települt Bábony határa az Avas hegység északi peremén vonult végig s itt Feketeardó és Szászfalu, kelet felől pedig a mármarosmegyei Visk határaival érintkezett.¹ A nyalábi uradalomnak Lajos király adományából Drág és János vajdák részére történt beiktatásáról szóló 1378. évi jelentés² már az uradalom tartozékaként nevez meg néhány időközben (tehát 1319 és 1378 között) e hegyvidéken megtelepedett falut is. Ezek: Kirva, Batarcs, Csarnató, Komlós és a korán elpusztult Széphegy a hegység északi oldalában települtek meg, elsősorban az uradalomhoz tartozó tiszavölgyi helységek (Feketeardó, Szászfalu, Királyháza) területeiből, de minden bizonnyal a hatalmas bábonyi földből is hasítva le a maguk erdős-hegyes határait. E peremvonalon a továbbiak során még újabb faluk települtek meg, félkörben övezve a hegység északi karaját. A vidék települései már az 1378. évi iktatójelentésben s később is oláh faluknak (possesiones valachales), maga a vidék pedig a magyarság nyelvében újabban is „Oláhság”-nak jelöltetik. Előbb már kifejtettük, hogy a „possessio valachalis” nem a faluk nemzetiségét jelöli,³ bár az avasvidéki „Oláhság” valóban a délről felnyomuló oláh nép településvidéke, de egyúttal a rutén-oláh nyelvhatárnak is keveredési vonala volt. Az avasi lejtő karajában egyformán található oláh és rutén faluk s a vidéket a környező magyar tömbről érkező települési szórványok is tarkítják. Batarcs az „oláhság”-i települési ív déli végében fekszik s így a dél felől felhatoló oláh hatás túlsúlya is jutott benne. Ezt a túlsúlyt

⁴⁸ UT sub. No. E. más.

⁴⁷ UT 1775. jan. 16.

¹ A határ leírásában szereplő földrajzi nevek s a határleírás forrásai Bábonynál.

² Dl. 26566 s Száz. 503–4.

³ V. ö. a 104. s köv. lapokon elmondottakat.

sokkal inkább a lakosság által közösen beszélt oláh nyelv fejezi ki, mint maguk a lakosok nevei, melyek között a magyar és rutén eredetűek az oláh eredetűeket koronként külön-külön is meghaladni látszanak.⁴ A ruténség azonban elejtette nyelvét s a XVIII. sz.-ban az oláh mellett csak a magyar nyelvnek jutott még szerep. A XVII–XVIII. sz.-okban élénk betelepülés folyt le s a falu lakossága megsokszorozódott. A falu nemzetiségi jellegén azonban e lassú, egyenkénti beszivárgás nem tudott változtatni, bizonyára azért sem, mert e ponton kevésbé léptek fel olyan erők, melyek a szegényes rög mellett meggyökeresedett családok egységei szétporlasztották volna.

BIRTOKOSOK.

1574.⁵ Perényi István 2 ip, 1 mp, 5 pp, 1 nd; -János 1 j; Czobor Imre 3 pp. – 1775⁶ Br. Perényi Imre 24 c, 8 i, 5 si; -Károly 3 c, 2 i; -Ferenc Jakab 8 c, 10 i; kt. Teleky 6 c, 4 i, 1 si, 1 des; a pap 1 i.

JOBBAGYSÁG.

1450.⁷ *B*: Naan, Jwan, Marcus (utóbbi kettő e. n.).

1574.⁸ 1 j, 2 ip, 1 mp, 8 pp, 1 nd. – *M*: Feyr, Magyar, Szarwas; *Sz*: Boska (1658: Bosko Per. 1658. Ns 472; 1688: Boczka Per. 1688. F. 31. Ns 11), Ivaska (1676: Ivaczko Per. 1676. F. 20. Ns 13), Maruczka (1638: Maruska Per. 1638. Ns 101); *B*: Dan, 2 Kozta, Simon, 3 Thoma.

1574–1705. között új nevek. 1622.⁹ *B*: *Baba*, Bosa (1628 Bocza Per. 1628. F. 36. Ns 138), Herman (1628: Giurman,¹⁰ u. ott), Kopcha

⁴ A falu nevét kétségtelenül a magyarság adta a Batarcs folyó nevében. A Batarcs patak neve ugyanis, mint mellékfolyója a Batár folyónak, a magyar kicsinyítő „cs” képzővel alakult. A két középkori erdőnév is (l. a földrajzi nevek között) a szomszédos magyarságtól, minden bizonnyal az egykor hatalmas kiterjedésű Bábony lakosaitól ered s arra mutat, hogy ezek az erdők egykor a bábonyi határba estek.

⁵ Dic.

⁶ UT.

⁷ A Perényiek osztályozásakor Jánosnak (Imre fia) jutott negyedrészen. Per. 1450 F. 13. Ns 6 s Tört. Tár 1908. 10.

⁸ Dic. Az adó alá eső porták összeszámlálásakor készített jegyzék teljes névsora. Az általában alapul vett 1567. s a további 1570. és 1572. évi dicajegyzékekben Batarcs több szomszédos faluval együtt közösen elválasztatlanul vétegett fel „Tarnavidéke” neve alatt, így azokat figyelmen kívül hagytuk.

⁹ A Perényi Ferenc jószágairól készített urbáriumban. Per. 1622. F. 31. Ns 8.

¹⁰ Keresztneve mindkettőnek: János s az előbbi névsorból hiányzik a Giurman, az utóbbiból a Herman név, így ez oláh vidéken gyakori Herman, Hermany nevet azonosnak vesszük Giurmánnal.

(1628: Kopcza u. ott; 1633: Kopchia Per. 1633. F. 19. Ns 6; 1638: (Kopcsa u. ott 1638. Ns 101), Keovesligeti, Marcos (1628; Marcus 8. F. 36. Ns 138; 1665: Márkos Per. 1665. F. 31. Ns 7).

1628.¹¹ *M*: Leorincz; *B*: Oroz. – 1633.¹² *M*: Kis, Marthon (1652: Martin Per. 1652. máj. 25); *B*: Fam (1665: Fana Per. 1665. F. 31. Ns 7). Porozka (1652: Poroczka Per. 1652. máj. 25). – 1638.¹³ *M*: Kökörcsin. Olajütő; *Sz*: Bobolich; *O*: Bandre (1664: Bandra Per. 1664. jan, 23). – 1641. körül.¹⁴ *M*: Keövago; *B*: Danch,¹⁵ Demeter (des) Lazar.

1652.¹⁶ *M*: Molnár; *B*: Tripo (1665: Tripon Per. 1665. F. 31. Ns 7). 1668.¹⁷ *M*: Nagy (des); *B*: Salamon. – 1671.¹⁸ *B*: Tartóczy. 1676.¹⁹ *Sz*: Puczko (v. ö. 1705: Pusko). – 1688²⁰ *B*: Csorba.

1705.²¹ *M*: Farkas, 2 Kis, Monar, Nagy, 2 Törsök (1715: Törsök CR), 2 Varhegi; *Sz*: Boczka, 4 Ivasko, Maruska, 2 Pusko (Puszko; 1715: Buczkó CK); *O*: Bandra; *B*: 2 Bosza (v. ö. 1622: Bosa), 4 Czorba, 2 Demeter, Erdeji, Kopcza, Markos, Orosz, Pap, Raksaji, 3 Szaniszlo (Szanyiszlo), 2 Toma, Uljfalusi.

1705–1775. között további új nevek. 1715.²² *M*: Hoszú; *B*:--Borsa (Bosza? v. ö. 1705). – 1743.²³ *M*: Szarka, Tivadar; *B*: Havasi (Avassy? v. ö. 1775). – 1746.²⁴ *B*: Matyoka.

1775.²⁵ 42 c, 25 i, 6 si. – *M*: Csordás, Deák, Farkas, Fejér, Hosszú, 2 Kis, Kökörtsén, Kurucz, 4 Molnár, Nagy, 4 Nyiress, 2 Szarka, 5 Törsök, Várhegyi; *Sz*: Boczka, Doros, 2 Puszkó, Vuszánik; *O*: Bigucz, 2 Flora; *B*: 2 Avassy, Bába, Csaba, Bonyházi, Csarkász, 11 Csorba, 3 Demeter, Erdélyi, 3 Kopcza, Kotzán, 3 Koszta, Orosz, Papp, Ruskay (más helyen: Raskai, v. ö. 1705: Raksaji), 4 Stanyiszló, 2 Tripon, Zele.

A falu lakosságának nyelve (usitata lingua) az úrbérrendezés során 1773-ban felvett bevallások záradéka szerint *magyar*, a végrehajtásról kiadott bizonyáglevél szerint rendes nyelve (ordinaria lingua) – bár a magyar nyelvet mindnyájan értik – az *oláh*

¹¹ Per. 1628. F. 36. Ns 138.

¹² A Perényi Gábor által servitorának, Bogárdy Györgynek inscribált jobbágyok között. Per. 1633. F. 19. Ne 6. A névsorban Dosa kétségtelenül elírás az 1622. óta rendszeresen előforduló Bosa név helyett.

¹³ Néhai Perényi Imre jobbágyai között. Per. 1638. Ns 101.

¹⁴ Urbárium, csonka. Per. 1641.

¹⁵ Többé nem találkozunk vele, valószínűleg elírás az állandó Dan helyett.

¹⁶ Perényi-osztályozásban. Per. 1652. máj. 25.

¹⁷ Vay Péterné jószágainak urbáriumában. Per. 1668. Ns 24.

¹⁸ Per. 1671. Ns 79.

¹⁹ Az özv. Perényi Gáborné batarcsi malmát zálogbavevő jobbágyok között. Per. 1676. F. 20. Ns 13.

²⁰ Tanúk között. Per. 1688. F. 31. Ns 11.

²¹ A megye rendeletére 1705. okt. 8-án a megye déli részén fekvő falvak lakosairól tizedekre beosztással készített összeírás teljes névsora. Nagyid. 1705. Ns 194.

²² CR.

²³ Conscriptio. Per. 1743. Ns 6.

²⁴ Néhai Lipert Gábor jobbágya. UC. 165–14.

²⁵ Az úrbérrendezéskor készített tabella teljes névsora. UT.

(UT); az 1773. évi hivatalos helység-összeírás (Bpest, 1920. 283), valamint a falu jegyzőjének 1862. évi jelentése a faluban túlnyomólag divatozónak szintén az *oláh* nyelvet jelöli meg.

FÖLDRAJZI NEVEK.

1478.²⁶ *Zarbabon*,²⁷ silva; 1479 (Per. F. 53. Ns 19.).
Hodorliget,²⁸ silva; 1479 (u. ott).

BENEDEKHÁZA.

A Hetényieknek és Tekeháziaknak a nádor ítéletével 1372-ben lezárt perében¹ szerepel csupán. A Tekeháziak azt vitatták, hogy Tekeháza nem más, mint Benedekháza, mely nevét bizonyos Benedektől, Suk fiától vette s hogy a birtokot, mely a királyi halászkok földje volt (possessionem seu terram piscatorum suorum Benedukhaza vocatam in comitatu Wgacha existentem), Károly Róbert az említett Benedeknek örökös nélkül történt elhalta után 1307-ben elődeiknek adományozta. A Tekeháziak oldalán az ardói (Feketeardó), zaz-i (Nagyszász – Szászfalu), királyházai, veréci papok s a királyházai hospesek tanuskodtak, míg a hetényiek, akik Tekétől származtatták magukat, tanúkkal azt bizonyították, hogy Tekeháza sohasem volt Benedekháza. A nádor a hetényiek javára ítelt s többé a Tekeházi családról és az állítólagos Benedekházáról nem hallunk. Ha a nádor ítélete alapján el is fogadjuk, hogy Tekeháza, valóban nem egy volt Benedekházával, az 1307. évi királyi adomány szövege nem hagy fenn kétséget a felől, hogy Ugocsa megyében valóban volt Benedekháza is. A királyi halászkok, akiké volt, eredetileg e föld, a Tisza jobb partján Tekeházától nem messze tanyáztak (l. Halász-föld), a Tekeháziak állításának volt tehát, alapja, úgy látszik azonban, hogy Bene-

²⁶ Zichy XII. 223.

²⁷ *Zar* – *szár*, „*sáfrányszínű*”; (1685: Szárlábú, hódosfejű kancaló; 1708: fekete hódos, szárlábú t. i. kanca. Oklsz. 886). V. ö. MNy. VIII. 304–5. A „*babon*” szó ez összetételben kétségtelenül a szomszédos Bábony nevéből ered, a szó etymológiájáról ugyanott szóltunk. (Kniezsa).

²⁸ Etymológiája bizonytalan. Lehet személynévi eredetű és a szláv *Godislav* > *Godur* > rutén *Hodur* szn.-ből való. Eredhet azonban a magyar *hódor* ‚fehérfoltos, hódos, hóka’ szóból is. (MNy. XXIII. 559.) Az utóbbi magyarázat valószínűségét emeli, hogy az ugyanitt említett másik erdő: *zárbabon* (l. fentebb) szintén szín után van elnevezve, egyébként pedig körülbelül itt folyik a Hódos nevű folyó is. (Kniezsa).

¹ Per. 1372. F. 4. Ns 21.

dek földjét nem jó helyen keresték. Valószínű, hogy a jobbparti Halászföld egy része lehetett a Benedeké, de az is fennforoghat, hogy a halászok eleinte – a még jobbadán lakatlan megye területén – a Halászföld ismert határain jóval túl terjedő földeket fogtak fel, esetleg a balparton is s itt építette fel házát Benedek. A megye területét birtokába vevő királyi uradalom szervezetéhez tartozó népelemek magyar eredete a fennmaradt adatok mindegyikében, így Benedekháza nevében is visszatükröződik.

BOCSKÓ. (*Bochko*).

Bocskó az ugozsai Avas-vidék egyik késői települése, keletkezése a XVI. sz. közepére tehető.¹ Úgy maga a falu, mint szűk határa tulajdonképpen már az avasi lejtő lábainál kiszélesedő mocsaras, tiszavölgyi síkra, Nagytarna és Gődényháza közé esik, ennek dacára társadalmi és gazdasági életformája éppúgy, mint népi viszonyai a fölötté félkörben korábban megtelepedett hegyvidéki falukéval közös. A falu szláv eredetű neve² és a lakosság nemzetiségi összetétele is arra mutatnak, hogy Bocskó az oláhsággal keveredett avasvidéki rutén nép egyik kitelepülése.³ A vidék időnként „Tarnavidék” közös neve alatt szerepel s ennek keretében foglalt helyet Bocskó is. Testvérfalui sorsát osztja a sík vidékről feltörekvő magyar hatás itt-ott észrevehetően megnyilatkozó kifejezésében is, sőt ez a hatás – bizonyára földrajzi fekvésénél fogva – itt még erősebben domborodik ki s a magyar nyelvet általános mindennapi szerephez juttatja. A rutén-oláh viszony és e szláv keveredésű faluk „oláh, oláhság” megjelölése tekintetében utalunk a más helyeken már elmondottakra.⁴ A Perényiek nyalábi uradalmának tartozéka.

BIRTOKOSOK.

1574.⁵ Perényi István 3 pp, 1 pastor; -György 2 pp; Czobor Imre 1 mp; Forgách Imre 1 pp. – 1775.⁶ Br. Perényi Ferenc Jakab 9 c, 4 i; -Sándor 1 c, 1 si; -Imre (id) 2 c, 1 si; gr. Teleky 1 c.

¹ Először az 1572. évi dicajegyzékben találkozunk nevével. Dic.

² *Bocska* < szl. *bočvka* „csöbör, kád”. EtSz. I. 429.

³ Az újabb időben jóformán oláhok lakják. V. ö. az 1862. évi jelentést névsoraink végén. (Az 1910. évi népszámlálás alkalmával 116 magyar, 304 német (zsidók), 1183 oláh és 9 rutén anyanyelvűt találtak a faluban.)

⁴ L. a 119. s köv. l.-okon.

⁵ Dic.

⁶ UT.

JOBBÁGYSÁG.

1574.⁷ 1 mp, 6 pp, 1 pastor. *M*: Baiuszos (1674: Bayosos Per. 1672. márc. 11), Orban, Teorcheok, (1638: Törsök Per. 1638 Ns. 101); *Sz*: Hanws (1638: Hanusz u. ott; 1666: Hanosz Per. 1666. nov. 22; 1674: Hanocz Per. 1674. ápr. 15); *B*: Bochkoy, Liennes (1641 körül: Lemes Per.), Maylat, Ozlas.

1574–1705. között új nevek. 1622.⁸ *M*: Sonkolizedeo (1630: Sonkoly Per. 1630. F. 30. Ns 48). – 1628.⁹ *M*: Kis. – 1638.¹⁰ *B*: Puskas. – 1641. körül.¹¹ *B*: Erdely. – 1658.¹² *M*: Variu. – 1661.¹³ *M*: Halász. – 1665.¹⁴ *B*: Avasi. – 1668.¹⁵ *M*: Talas; *B*: Danko (des). – 1670.¹⁶ *M*: Boitos. – 1672.¹⁷ *Sz*: Bobolicz. – 1674.¹⁸ *B*: Pap.

1705.¹⁹ *M*: Molnár, Virrasztó; *Sz*: 2 Hanucz (1715: Hanudz CR); *B*: Lemes, Orosz, Pap, Puskás.

1705–1775. között további új nevek. 1715.²⁰ *B*: Kovács. – 1743.²¹ *B*: Kozma.

1775.²² 13 c, 4 i, 2 si. – *M*: 2 Deák, Fejér, Virasztó; *Sz*: Buhaj, Hanusz, Ivacsko, Krávic, Muha, Palesnik, 3 Vukács; *O*: Homza; *B*: Bodzog (Bodzgo),²³ 2 Hajdu, Hardzigány (v. ö. 1743. Sósújfalun: Harczigan), Kozma.

A falu lakosságának nyelve (usitata lingua) az úrbérrendezés során 1773-ban felvett bevallások záradéka szerint *magyar*, a végrehajtásról 1775-ben kiadott bizonyáglevél szerint, – bár a magyar nyelvet mindnyájan értik –, rendes nyelve (ordinaria lingua) *rutén* (UT); az 1773. évi hivatalos helységösszeírás szerint a faluban főként a *rutén* nyelv él (Bpest. 1920. 283), a falu jegyzőjének 1862. évi jelentése (Helyt. 20895/1862. eln.) szerint pedig *oláh*.

⁷ Az adó alá eső porták összeszámlálásakor készített jegyzék teljes névsora. Dic.

⁸ A Perényi Ferenc jószágairól készített urbáriumban. Per. 1622. F. 31. Ns 8.

⁹ U. ott 1628. F. 36. Ns 138.

¹⁰ Néhai Perényi Ferenc jobbágysai között. Per. 1638. Ns 101.

¹¹ Csonka urbárium. Per. 1641.

¹² Per. 1658. Ns 472.

¹³ Tanúk között. Per. 1661. F. 52. Ns 59.

¹⁴ Jobbágykezeslevélben. Per. 1665. máj. 12.

¹⁵ Vay Péterné jószágának urbáriumában. Per. 1668. Ns 24.

¹⁶ Jobbágykezeslevélben. Per. 1670. máj. 4.

¹⁷ Tanúk között. U. ott 1672. márc. 11.

¹⁸ Telket kap. Per. 1674. ápr. 15.

¹⁹ A megye rendeletére 1705. okt. 8-án a megye déli részén fekvő falvak lakosairól tizedekre osztással készített összeírás teljes névsora: Nagyid. 1705, Ns 194.

²⁰ Az országos összeírás alkalmával készített kimutatásban. CR.

²¹ Conscriptio. Per. 1743. Ns 6.

²² Az úrbérrendezéskor készített tabella teljes névsora. UT.

²³ V. ö. a szomszédos Batarcsón: Buczko, Puczko.

FÖLDRAJZI NEVEK.

1802.²⁴ *Alsó mező.*

Horb nevű hely; 1807 (Per. XVIII. sz. v. A. 2. 58).

BÖKÉNY.¹

Buken, Beken, Bwken, Bewken, Beoken, Bökeny.

A Szatmár megye határán s a Tisza áradásos partján megtelepült Bökény az első az ugoicsai kismemesi vidék falvai közül, mely az írott emlékekben feltűnik. IV. Béla ifjabb király ugyanis 1230-ban Farkas nevű serviensét megerősítette annak a két és fél eke nagyságú földterületnek a birtokában, melyet Farkas és két testvére II. Endrétől az ugoicsamegyei Bökény „terra”-ból adományként kapott.² Farkasnak, a szomszédos Farkasfalva alapítójának és névadójának leszármazottai, valamint a szintén környékbeli sásvári, tivadarfalvi, öszödfalvi, verbőci, forgolánfalvi nemesek a Bökényiekkel már a XIV–XV. sz.-okban összeházásodás útján létrejött rokoni kapcsolatokban és gyakori pereskedésben állottak. A Bökényi család, melyről a XV. sz. derekától felmerülő adatok szólnak először, ekkor már erősen elágazottnak látszik s ez ágak is ősi falujuk birtokát korán megosztani voltak kénytelenek a nőágon bekapcsolódó említett családokkal. A további századok során azonban itt a fejlődés a kismemesi vidéktől némileg elütő irányt vett, amennyiben a kúriális község nem alakult ki, sőt a birtoklásban határozott integrálódás figyelhető meg, ami egyes ágak elsorvadásában s az így megnyíló birtokszerződési lehetőségben leli magyarázatát. Ilyen viszonyok között az is lehetővé vált, hogy a faluban állandóan jelentékeny számú jobbágyság találjon otthont. A helybenlakó nemesség és a jobbágyság egyformán magyar volt s a törzsökös jobbágyság egyes családai századokon keresztül tartották kezükben telkeikkel. Mellette a XVI–XVII. sz.-okban számottevő jövömenő réteg hullámzik, ez a réteg azonban – mely különben a XVII. sz. közepéig csaknem teljesen magyar volt – tartós nyomot

²⁴ IV. 1805. szept. 18.

¹ Régi magyar személynévből magyar helynévadási törvények szerint alakult helynév (Kniezsa). A falu rutén neve: Bikiña (Petrov Mat. VI. 194). A 145921/1907. sz. belügyminiszteri rendelettel a falu neve „Tiszabökény”-ben állapított meg.

² Hazai okm. VII. 19.

a falu életében természetesen nem hagyhatott. A XVII. sz. második felében Bökényben is megritkult az ősi jobbágyság, rutén betelepülők ültek helyeikre. Ez a folyamat a XVIII. sz. első évtizedeiben újabb lökőerőket kapott, hiszen csak az 1717. évi tatár betörés alkalmával az elhurcolt 44 nemes és 88 jobbágyemberből 13 nemes és 30 jobbágy veszett oda.³ Az új, rutén nemzetiségi lakosok ugyan időlegesen megbontották a falu eddig egységes magyar nyelvét, a környező magyar tengerben azonban állandóan a magyar nyelv hatása alatt állottak s így a rutén nyelv lassanként kiszorult.

NEMESSÉG.

Bökényről nevezett családok. XIV. sz. *M:* Bökényi. – XV. sz. *M:* Bökényi, Fejér, Kántor, Literátus, Nagy; *B:* Erdélyi, Papoch, Wytkos. – XVI. sz. *M:* Bán, Beke, Bökényi, Czeczey (? l. Thetty), Nagy, Thetty; *B:* Csobod, Papoch.

Egytelkesek, armalisták. 1670.⁴ Egytelkesek. *M:* Debreceni, Futaky, Kormos, Nagy, 3 Székely, 2 Szúcs, Ur. – 1743.⁵ Armalisták. *M:* Csontos, Filep, Kis, Kormos, Szabó, Szilágyi, Szőke, Ur. – 1754/55.⁶ Armalisták. *M:* 2 Kormos, Szőke. – 1760.⁷ *M:* Armalisták. *M:* 2 Kormos, Bodó.

Birtokosok. 1567.⁸ Forgolányi Demeter 1 pp, 2 des; Ibrányi Ferenc 1 ip, 1 pp, 1 des; Szirmay Lajos 1 j, 3 ip, 1 mp, 4 pp, 1 servitor, 1 des; Székely Pál 2 pp, 1 i; Tetey Boldizsár 1 ip, 4 pp, 2 des; Tibay Ferenc 2 des; Ujhelyi János 1 ip, 2 pp; Vetésy András 1 nd, 1 des. – 1672.⁹ Gáty Józsa, Gödé György és Borbála, Imecs Pál, Lőrinc Zsigmond, özv. Petry Gáspárné, Somosy Ferencné, Sztojka Simonné. – 1775.¹⁰ Bay András 3 c, 1 si; Fóris János és Kalós György 1 i; Gencsy Zsigmond 2 c; Korda Ferenc 1 c; Majos István 1 i; Morvay András 9 c, 5 i, 2 si; Osváth Imre 1 c; báji Patay József 7 c; Sztojka Zsigmond 1 c, 1 i.

JOBBÁGYSÁG.

1391.¹¹ *M:* Kantor, Veres.

1408.¹² *M:* Fazekas.

³ Tört. Tár 1906. 443.

⁴ Ug. jkv. 1670. szept. 22/23, f. 20.

⁵ Conscriptio. Per. 1743. Ns 6.

⁶ Nemesi összeírása. Helyt.

⁷ Repartitio taxae nobilium armalarum. Per. 1760. Ns 6.

⁸ Dic.

⁹ Ug. jky. 1672. jún. 13.

¹⁰ UT.

¹¹ Lel. Acta 1391. F. 7. Ns 2. (Kom. jz.). A nevek eredeti írásalakja nem állt rendelkezésünkre.

¹² Per. 1409. P. 8. Ns 26.

1433.¹³ *M*: Bartha (1480. Lel. Acta 1480. Ns 5), Kyrali, Thewrew; *B*: Georgius dictus Boemie (? talán Bonc, I. 1502), Slepbanus filius Demetri.

1467.¹⁴ *M*: Kwn, Magnus (1484, Dl. 38425; 1. 1545: Nagy), Seres.

1480.¹⁵ *B*: Toth.

1484.¹⁶ *M*: 2 Dyenes, Maday, 2 Seres.

1502.¹⁷ *M*: Bone, Jako, Kis, Kormos, Mocsary; *B*: Horvath.

1545.¹⁸ *M*: Angyal, Byro (des), Komos, Kowach, Nagy (des). Thaar.

1547.¹⁹ *M*: Bone, Chyka (1550: Czyka Ujh. 1550. F. 35. Ns 11). Thar.

1548.²⁰ *M*: Lucas (1550: Lukach Ujh. 1550. F. 35. Ns 11); *B*: Erdely (des).

1550.²¹ *M*: Bartha, Bone, Kowacz, Thar, Thymar.

1551.²² *M*: Baronyai; *B*: Oroz.

1567.²³ 1 j, 6 ip, 1 mp, 14 pp, 1 i, 1 nd, 1 servitor, 9 des (ebből 7 név nélkül). *M*: 2 Bartha (1 des), 6 Bone, Cika, Farkas (des), Hegedüs (1575: Hedegw's Dec. Ug.), Kis Kormos, 3 Kormos, 2 Kowach, Literátus (1571: Dyak Dec. Szatm.), 2 Lukach, 3 Nagy, 2 Seres, Zeles (1572: Sziles Dec. Ug.); *B*: Chyontho (1576: hibásan: Czeoteó Dec. Ug.).

1567–1580. között új nevek.²⁴ 1570.²⁵ *M*: Adorian, Angial, Barla, Biro, Bothos, Beolcz, Chepei, Kis, Pastor, Raskai, Tar, Thymar; *T*: Bajzatt. – 1571.²⁶ *M*: Gall, Matte, Vass; *B*: Totth. – 1572.²⁷ *M*: Giarmati, Miklos, Silie (1574: Swle Dec. Szatm.), Soos. – 1573.²⁸ *M*: Balogh, Keokeniesdi, Peorgeo, Zantho, Zigethi. – 1574.²⁹ *M*: Ilies, Santa, Swtó (1576: Swthw Dec. Ug.). – 1575.³⁰ *M*: Simon. Zabo. – 1577.³¹ *M*: Kotay, Winche, Vizi. – 1578.³² *M*: Kun, Miko. – 1579.³³ *M*: Fabyan, Medves, Mehsharos; *B*: Jako (azonos az 1580. évi Tako-val).

¹³ Hatalmaskodásban. Lel. Acta 1433. Ns 2.

¹⁴ Zálogosításban. Dl. 38.350.

¹⁵ Lel. Acta 1480. Ns 5.

¹⁶ Hatalmaskodásban. Dl. 38425.

¹⁷ Lel. Stat., Kom. jz.

¹⁸ Osztályozásban. Ujh. 1545. F. 11. Ns 30.

¹⁶ Ujh. 1547. F. 11. Ns 12, 13.

²⁰ Ujh. 1548. F. 13. Ns 14.

²¹ Ujh. 1550. F. 35. Ns 11.

²² Lel., Kom. jz.

²³ Az adó alá eső porták összeszámlálásakor készített jegyzék teljes névsora. Dic.

²⁴ A következő nevek csupán egyszer fordulnak elő: Balogh, Chepei (nő), Matte, Medves, Menszaros.

²⁵ Dec. Ug.

²⁸ Dec. Szatm.

^{27–28} Dec. Ug.

²⁸ Dec. Szatm.

^{30–33} Dec. Ug.

1580.³⁴ 1 j, 54 fr, 14 chr. *M*: Angal, Barla, 2 Barta, 6 Biro, 4 Bone, 2 Cika, Fabian, Farkas, Garmati, Illes, Josa (1582: Jozan, 1586: Joza Dec. Szatm.), Kis, 7 Kormos, Kotai, Kovach, Kokenosdi, Kun, 4 Lukach, 5 Nagy, Raska, 3 Seres (1582: Swros Dec. Szatm.), 2 Simon, Sito (l. 1574: Swtó), 2 Sos, Zabo, Zigeti, 5 Tar, Timar, Vinche, Vizy (1582: Wywzi Dec. Szatm.); *T*: Baisat (1584: Bayazet Dec. Szatm.); *B*: 3 Conto (1621: Cziontos Dec. Szatm.), 2 Oros, Tako (l. 1579: Jako).

1630–1689. között további új nevek.³⁵ 1581.³⁶ *M*: Halaz; *B*: Deesi, Kothor (1583: Kantor Dec. Szatm.; ezután is váltakozva), Theöreök. – 1582.³⁷ *M*: Barna (vlg. Barla, l. 1580), Czeke (vlg. Cika l. 1580), Cziomo (vlg. Conto l. 1580), Kati Kolompo, Seller, Siket, Uyzazi; *B*: Bene (vlg. Bone l. 1580), Cottia (esetleg Kotai helyett, l. 1580), Vaida. – 1583.³⁸ *M*: Bornemysza, Chetphalvi, Feyes, Kossa, Pal, Palphi, Pongor. – 1584.³⁹ *M*: Dyenes, Filop. – 1586.⁴⁰ *B*: Jarman (1587: Jarman Dec. Szatm.). – 1588.⁴¹ *M*: Beöythe (1591: Bwyte; 1603: Boiti; 1604: Beothe; 1620: Buite Dec. Szatm.), Lazlo. – 1590.⁴² *M*: Balint. – 1591.⁴³ *Sz*: Vaska (talán Raska? l. 1580). – 1592.⁴⁴ *M*: Banos, Kathona, Kerey (1593: Kyrey; 1594: Kery Dec. Szatm.), Thizahathi. – 1593.⁴⁵ *B*: Kanio. – 1594.⁴⁶ *M*: Koncz; *B*: Huzadi. – 1595.⁴⁷ *M*: Peleskei. – 1596.⁴⁸ *M*: Kochis, Leorincz. – 1597.⁴⁹ *M*: Maytisi. – 1598.⁵⁰ *M*: Zeöweö, Varga. – 1599.⁵¹ *M*: Pap; *Sz*: Kor (1609: Kora Dec. Ug.). – 1600.⁵² *M*: Somogyi. – 1601.⁵³ *M*: Wiski; *B*: Olah. – 1603.⁵⁴ *M*: Szeoczi, Teolczieros; *B*: Ferczeh (1604: Herczes; 1620: Ferczes Dec. Szatm.), Lukadi (helyesen: Lukacsi l. 1580); *B*: Brayka (vlg. azonos a máskor Barta Lörincnek írottal, keresztnév azonos). – 1604.⁵⁵ *M*: Fazekas (vlg. Farkas helyett l. 1580; keresztnév azonos, Fazekas máskor nem fordul elő), Kenesdy (kétségtelenül Kökenesdy helyett, l. 1580), Perselt, Sipos. – 1607.⁵⁶ *M*: Keover. – 1609.⁵⁷ *M*: Kereszturi. – 1612.⁵⁸ *M*: Bagi, Beoken. – 1615.⁵⁹ *M*: Vamos; *B*: Baidor. – 1620.⁶⁰ *M*: Giekenesi (1621: Giekenes; 1625: Genykesy Dec. Szatm.). – 1625.⁶¹ *M*: Zenthy; *B*: Erdely. – 1626.⁶² *M*: Harczas, Darvasz. – 1627.⁶³ *M*: Bendy (1631: Bende Dec. Szatm.).

³⁴ A dézsmajegyzék teljes névsora. Dec. Ug. A következő nevek ugyan az ez évi jegyzékben nem szerepelnek, de úgy az előző, mint a következő jegyzékekben rendszeresen előfordulnak: Balog, Deák, Mezaros, Pastor, Sylie, Zantho.

³⁰ A következő nevek csupán egy ízben fordulnak elő: Baidor, Bornemysza, Chetphalvi, Fazekas, Huzadi, Kanio, Kati, Kereszturi, Kolompo, Kossa, Maytisi, Pal, Palphi, Perselt, Pongor, Seller, Thizahathi, Teolczieros, Uyzazi, Vaida, Vamos, Vaska, Zenthy, Zeghe, Zeöweö.

^{36–17} Dec. Szatm.

^{38–46} Dec. Szatm.

⁴⁷ Dec. Ug.

^{48–49} Dec. Szatm.

⁵⁰ Dec. Ug.

^{51–56} Dec. Szatm.

^{57–68} Dec. Ug.

^{59–63} Dec. Szatm.

1630.⁶⁴ 2 j, 28 fr, 16 chr. *M*: Adorjan, Angial. 3 Balogh, Barta, 5 Biro, 3 Bone (1678. hibásan: Bán; 1679: Bonis; 1688: Bene Dec. Ug.), Büte, Dienes, Eperjesi, Phülep, Gyikinesi, Harczas, Jusa, 3 Kis, Koczis, 3 Kormos, Kotaj, 2 Kovacz, Kover, 2 Nagy, Pór, 3 Seres (1678: Szüres Dec. Ug.), 2 Zigethi, Tarr; *Sz*: Koro; *B*: Czontu, Ferczez (1648: Feczjey Dec. Szatm.), Olah, Oroz, Orosy.

1630–1689. között további új nevek.⁶⁵ 1634.⁶⁶ *M*: Polgar. 1636.⁶⁷ *M*: Juhasz. – 1644.⁶⁸ *M*: Barcza. – 1651.⁶⁹ *M*: Rusa, *B*: Lugossi.

1653.⁷⁰ *M*: Boczkor. – 1663.⁷¹ *M*: Benedek, Egri. Sáffrány. – 1665.⁷² *M*: Oremus – 1666.⁷³ *M*: Acz; *B*: Gorzo. – 1670.⁷⁴ *M*: Beres, Borbely, Rokos (Rákos); *Sz*: Gilko (1673: Gyilko Dec. Ug.). – 1673.⁷⁵ *M*: Hodosi, Molnar; *B*: Monostori. – 1678.⁷⁶ *M*: Dudas; *B*: Czigány, Kozma, Lődör, Sire. – 1679.⁷⁷ *M*: Csato, Ujhely; *B*: Posta.

1680.⁷⁸ *M*: Kesely. – 1682.⁷⁹ *M*: Csengeri. – 1686.⁸⁰ *B*: Csetre. Chonka. – 1687.⁸¹ *B*: Kis Udvary. – 1688.⁸² *M*: Vadaszy; – *B*: Szalvay.

1689.⁸³ 1 j, 22 fr, 5 chr. *M*: Angyal, Barta, 2 Biro, Bocskor, 2 Bona (1. 1630: Bone), Csengeri, Gáll, Josa, 2 Kormos, Körmös, 2 Nagy, 2 Seres, Sos, Vadaszi, Varga; *B*: 2 Csonto. 5 Orosz, Totth.

1689–1775. között további új nevek. 1690.⁸⁴ *M*: Törsök. – 1691.⁸⁵ *B*: Ruczo. – 1692.⁸⁶ *M*: Onodi. – 1693.⁸⁷ *M*: Verpeleti. – 1694.⁸⁸ *M*: Bécsy, Konyhas, Sipos; *B*: Kurta, Löss (1696: Lőcs Dec. Ug.). – 1695).⁸⁹ *Sz*: Szenko. – 1696.⁹⁰ *M*: Buzas, Vegső. – 1697.⁹¹ *Sz*: Rusznak, *B*: Rumany (e. n.). – 1699.⁹² *M*: Bannyai; *Sz*: Katrin (1715: Katra. CR). – 1715.⁹³ *M*: Vas; *Sz*: Macziesko, Lesko; *B*: Major. – 1716.⁹⁴

⁶⁴ A dézsmajegyzék teljes névsora. Dec. Szatm. Az ez évi jegyzékben ugyan nem szerepelnek, de a következőkben ismét előfordulnak a következő korábról, már ismert nevek: Balint, Baghy, Bende, Darvas, Erdelyi, Gal, Konya, Lőrinc, László, Sos, Szabo, Szücs, Varga, Vizi.

⁶⁵ Csupán egy ízben szerepelnek a következő nevek: Acz, Barcza, Benedek, Berbely, Csato, Csetre, Chonka, Czigány, Dudas, Juhasz, Kesely, Kis, Udvary, Kozma, Lődör, Posta, Rusa, Sire, Szalvay, Törsök, Ujhely.

^{66–68} Dec. Szatm.

^{69–70} Dec. Ug.

^{71–73} Dec. Ug.

⁷⁴ U. ott és Tört. Tár 1903. 439.

^{75–82} Dec. Ug.

⁸³ A dézsmajegyzék teljes névsora. Dec. Szatm. Az ez évi jegyzékben ugyan nem szerepelnek, de a következőkben ismét előfordulnak a következő, korábról már ismert nevek: Adorján, Béres, Egri, Filep, Gilko, Harcsas, Juhász, Kiss, Kocsis, Kosa, Molnár, Pap, Rosa, Siket, Szabó, Szücs, Vince.

⁸⁴ Dec. Ug.

⁸⁵ Dec. Szatm.

^{86–88} Dec. Ug.

⁸⁹ Dec. Szatm.

⁹⁰ Dec. Ug.

⁹¹ Dec. Szatm.

⁹² Dec. Ug.

⁹³ Az országos összeírás alkalmával készített kimutatásban. Cr.

⁸⁴ Dec. Ug.

Sz: Fedák, Maxim. – 1720.⁹⁵ M: Takacs. – 1743.⁸⁶ M: Bévész, Sándor; Sz: Borka, Duszka, Grebur, Vaszlin; O: Luppúj; Zs: Lebovics; C: Páva, Pukacsi; B: Delenyi, Komjháti, Lengyel. – 1757.⁹⁷ B: Árvay.

1775.⁹⁸ 24 c, 8 i, 3 si. M: Bartha, 2 Farkas, Huszthi, 3 Illyés, Jósa, 3 Kiss, 2 Molnár, Révész, Sándor, Szabó; Sz: Fedák, 2 Kátra, 3 Lemák, Mondics, Pávik, Sturovics, Tukár, Zsupik; B: Dankó, Ilosvai, Kovács, Lipiczlus, Lukai, Oláh, Orosz, Polyák.

Az 1773. évi hivatalos helységösszeírás (Bpest, 1920. 283) a faluban főként divatozó nyelvnek a *magyart* és *rutént* jelöli meg, az úrbérrendezés végrehajtásáról 1775-ben kiadott bizonyáglevél szerint pedig a lakosság anyanyelve *magyar* (UT); a falu jegyzője 1862-ben (Helyt. 20895/1862. eln.) szintén csupán a *magyar-t* jelölte meg a községben túlnyomóig divatozó nyelvnek. A Pesty-gyűjtésben levő, 1865-ből származó jegyzői jelentés szerint a református és gör. kat. egyházakat tartó faluban egyedül a *magyar* nyelv uralkodik.⁹⁹

FÖLDRAJZI NEVEK.

1300. körül¹⁰⁰ *Gurguezeg*,¹⁰¹ angulatio fluvii; 1422: Görgő Ujh., Kom. jz.); 1483: Gergev, Gergezeg (Ibr. 1483. III. 4); 1484: Gergev vallis; Gergevzeg locus (Ibr. 1484. III. 3); 1865: (Pesty).

Turmaswelg,¹⁰² vallis; 1483: Thormasvelgh (Ibr. 1483. III. 4); 1484 (Ibr. 1484. III. 3).

Kwesfeuld,¹⁰³ 1481: Kevesvelgh, vallis (Ibr. 1481. X. 6); 1483: Kevesfeuld, terra (Ibr. 1483. III. 4).

⁹⁵ CR.

⁸⁶ Conscriptio. Per. 1743. Ns 6. A zsidók és cigányok kifejezetten ezeknek jelöltetnek meg.

⁹⁷ P. 4–3827. sub No 1.

⁹⁸ Az úrbérrendezés alkalmával készített tabella teljes névsora. Ut.

⁹⁹ Az 1910. évi népszámlálás alkalmával 851 magyar és 15 rutén anyanyelvű lakosa volt a helységnek. (Vallás szerint: 273 ref., 416 gör. kat., 85 róm. kat., 92 izr.; a korábbi rutén betelepülésre a gör. kat.-ok nagy száma mutat).

¹⁰⁰ Kállay Saec. XIII. No 12; Hazai okm. VII. 341–342. Az oklevélben a bökényi birtokosok, ezek között Öszény fia Öszöd, akinek nevét az Öszödfalva kismemesi falu viseli, elhatárolták birtokukat bizonyos Pál, Péter és Ivánka (János fia) birtokától (a fenti földrajzi nevek a határ leírásában szerepelnek), amely kétségtelenül Péterfalva volt. (V. ö. Péterfalvánál, a 3. sz. jegyzetet.) Öszény fia Öszöd 1300-ban más oklevélben is szerepel, a fenti keltezetlen határjáró oklevél korát ennek alapján határoztuk meg.

¹⁰¹ Görgő patak neve, a Pesty-gyűjtésben (1865) már: bizonyos gödrös hely neve. V. ö. NyTsz. I. 1120; MTsz. I. 178.

¹⁰² Tormás-völgy.

¹⁰³ Köves-föld.

- Tycche*,¹⁰⁴ fluvius; 1483: Thycze (Ibr. 1483. III. 4); 1622: Ticze mellett (Ujh. 1622. F. 10. Ns 11).
- Sugatagteu*,¹⁰⁵ locus; Sugatagwelg, locus; 1481: Sugathag, vallis (Ibr. 1481. X. 6); 1484: Sugathakvelge (Ibr. 1484. III. 3).
- 1471.¹⁰⁶ *Erthemlak*¹⁰⁷ portio.
- 1473.¹⁰⁸ *Necchye*,¹⁰⁹ aqua; 1549: Nechke, folyó (Lel. Met. Ug. Ns 9; NRA 837–4), L. Szirmán 1721: Necse.
- 1481.¹¹⁰ *Omalomparazthya*¹¹¹ terra arabilis; 1483 (Ibr. 1483. III. 4); 1484 (U. ott 1484. III. 3).
- Warzeg alio nomine Kamorazygeth*¹¹² insula; 1483: Warzeg (Ibr. 1483. III. 4); 1484 (Ibr. 1484. III. 3); 1865: Várszeg (Pesty); 1907: Várszegdombitánya (OT).
- Nadasmezeo*, terra; 1483 (Ibr. 1483. III. 4); 1484 (Ibr. 1484. III. 3).
- 1484.¹¹³ *Holththyzatheve*.¹¹¹ – *Ihar*, arbor.
- 1545.¹¹⁵ *Almaslaz*,¹¹⁶ pratum.
- 1548.¹¹⁷ *Balathon*,¹¹⁸ palus.
- Geppew pomarium*, l. 1551. Elsewgyeppew.

¹⁰⁴ *Tice*, a Tisza mellékvize, mely Ugocsa megyében a Tisza közelében és északi oldalán más közeli község határában is szerepel, de amely a határjárás idejében a többi megnevezett földrajzi helyekkel együtt még a Tisza déli oldalán állott. Nyilvánvaló tehát, hogy e határjárás idejében a Tisza még északabbra folyt, a ma is látható halványokban és morotvákban. A *Tice* és a *Tisza* bizonyosan nem azonos (utóbbi az oklevélben „Tycia”-nak írva), az előbbi azonban alighanem az utóbbitól vette a nevét, talán valami régies kicsinyítéssel.

¹⁰⁵ *Sugatag* szintén patak, vízmeder neve. E szóval a Csallóközben uszadékfát (Dunahordta fatuskót, fatönköt, amilyeneket a víz itt-ott a kanyarodásban lerak) jelölnek. MTsz. II. 433; Oklsz. 863 (itt idézve az 1481. és 1484. évi adat).

¹⁰⁶ Ujh. Dl. 38363.

¹⁰⁷ Jelentése ismeretlen, magyar szónak látszik. Hasonló nevű helység Somogy m.-ben, 1453: Erthemlak. (Tört. Tár 1909. 262.)

¹⁰⁸ Ujh. Dl. 38369.

¹⁰⁹ A szó eredete ismeretlen.

¹¹⁰ Ibr. 1481. X. 6.

¹¹¹ Ómalom-parasztja. A *paraszt* ebben az értelemben: megmunkálatlanul maradt, üresen hagyott föld. MTsz. II. 80; Oklsz. 747; MNy. VI. 64.

¹¹² Várszeg, kamara-sziget.

¹¹³ Ibr. 1484. III. 3.

¹¹⁴ Holt-Tisza-töve.

¹¹⁵ Ujh. 1545. F. 11. Ns 30.

¹¹⁶ Almás-láz. A szláv eredetű *láz* = fennsík, erdei tisztás, hegyi legelő vagy kaszáló. (MTsz. I. 1301; Oklsz. II. 577), Ugocsa megyében általánosan elterjedt volt használata a magyar települési vidéken is.

¹¹⁷ Ujh. 1548. F. 13. Ns 14.

¹¹⁸ Szláv eredetű szó, „mocsár”, „tó”. EtSz. I. 251.

- 1549.¹¹⁹ *Halowan*¹²⁰ *aliter Hot Thyza* (Hooth Thyza), *alveus seu decursus veteris fluvii Thycie*; 1630. körül: Halvan (Ujh. XVII. sz. v. F. 10. Ns 29); 1736: Halvany (UT. sub No 2); 1865: Halvánhát, Nagy Halván, Sásus halvány (Pesty); 1907: Nagyhalványi-, Sásalványi tanya (OT).
- 1550.¹²¹ *Bolya*,¹²² terra; 1622: Bolya fuzese (Ujh. 1622. F. 10. Ns 25); 1630. körül (Ujh. XVII. sz. v. F. 10. Ns 29). Ugyanez Tiszaújhely halarában is (1544).
- 1551.¹²³ *Elsew gyepew* nevű gyümölcsös kert; 1754: Gyepjü (UT. sub No 3. a); 1760 (U. ott sub No 36); 1865 (Pesty).
- 1622.¹²⁴ *Varfali paraszt*-ban rétek; 1630. körül: Var Paraszt (Ujh. XVII. sz. v. F. 10. Ns 29). L. még Tiszaújhely határában is (1669).
- Nagj Darno*¹²⁵-ban rétek; 1630. körül (Ujh. XVII. sz. v. F. 10 Ns 29); 1719: Darno (Ujh. 1719. F. 24. Ns 45); 1865 (Pesty); 1923 (Petrov 30). L. még Tiszaújhely határában is (1507).
- Gyertianoss*; 1630. körül (Ujh. XVII. sz. v. F. 10 Ns 29); 1719 (Ujh. 1719. F. 24. Ns 45); 1719, 1754 (UT. sub No 3).
- Kis Darno*; 1630 körül (Ujh. XVII. sz. v. F. 10. Ns 29); 1865 (Pesty). Ugyanez Tiszaújhely határában is (1507).
- Nagy Gieorgy*-on rét; 1865: Nagy György (Pesty).
- Toszegh. – Zilas palay*.¹²⁶
- 1630–40. körül.¹²⁷ *Irtas hat*; 1865: Nagy Irtas (Pesty).
- Sziuza*¹²⁸-ban rét; 1719: Szijuza (Ujh. 1719. F. 24. Ns 45). L. még Tiszaújhely határában is (1507).
- Tisza hat. – Hakcso*.¹²⁹ *Rokas cseri. –*

¹¹⁹ NRA 837–4. s Lel. Ug. Met. Ns 9.

¹²⁰ A magyar *halvány* = elhagyott folyómeder, holt víz. Oklsz. 343; MTsz. I. 795; FE. 1925. 121; MNy. IV. 413, XV. 94, XXIV. 219.

¹²¹ Ujh. 1550. F. 35. Ns 11. s F. 15. Ns 29. A bökényiek szerint – miként az itt idézett iratokból kitűnik – a Tisza e földterületet elhordta Tiszaújhelyhez, ahol ez időben már Lókertnek nevezik.

¹²² A birtokos összetétel személynévre mutat. L. a *Bolya* helyneveket Heves és A.-Fejér m.-ben, amelyek szintén személynévből származnak. A szó eredete bizonytalan. Lehet a szl. *Boleslav* becealakja, de eredhet a magyar *bolyó* ~ *bolya* ‚bohó bolond’ (< a *bolyong* igéiből) szóból is. V. ö. a székely *bója* ‚balga, fűleszű’, *bójász* ‚kóborol’ szavakat. MTsz. I. 151. A Tisza által ide-oda hordott föld neve talán összefüggésbe hozható az utóbbi szóhasználattal. (Kniezsa.)

¹²³ Ujh. 1551. P. 13. Ns 12.

¹²⁴ Ujh. 1622. F. 10. Ns 11. és P. 10. Ns 25.

¹²⁵ *Darnó* < szl. *дърнавъ* ‚pázsitos, gyepes’ < *дърнъ*. Bern. E. W. I. 256. A magyar nevekre l. Moór, ZONF, VI. 20 (Kniezsa).

¹²⁶ Szilas-palaj. *Palaj, palé* ‚iszapos hely, alacsony fekvésű vizenyős völgyelés’. (MTsz. II. 62.) Eredete: < szláv *polojъ*. V. ö. orosz *poloj* ‚vízáradás által elöntött hely’, kor. *polj*. (Kniezsa.)

¹²⁷ Ujh. XVII. sz. v. F. 10. Ns 29.

¹²⁸ Ismeretlen eredetű szó.

¹²⁹ *Hakcso* = *hágcsó*, Átjárós rés a sövény vagy deszkakerítésen. MTsz. I. 776; NyTsz. I. 1235; Oklsz. 331; MNy. VII. 248.

- Szeleb szeg*;¹³⁰ 1865: Szelepszeg (Pesty). L. még Tiszaújhely (1648) és Tiszaújlak (1648) határában is.
- 1719.¹³¹ *Kerek láz. – Nagy szemű Kőkényes.*
- 1720.¹³² *Felső mező*; 1754, 1760 (UT. sub No 3.).
Aprós nevű kaszáló; 1865: Kis aprós, Nagy aprós (Pesty); 1887: Nagy Aprós (a 75000-es kat. térképen). L. még Tiszaújhely (1720) és Tiszaújlak (1759) határában is.
- Sulymos tó.*
- 1754.¹³³ *Ekutá*¹³⁴-ban szántóföld; 1865: Éhhuta (Pesty). L. még Farkasfalva (1796. Zékuta) és Fancsika (1550–1650. Zuta) határában is.
- Alsó mező*; 1760 (UT. sub No 3. a).
- Csiszo*¹³⁵-ban szántóföld. – *Pap halványa. – Régi malom, uttya.*

CSARNATÓ.

Charnathew, Chornatu, Chornathw, Chornathew, Charnathu, Chornatheő, Charnathő.

Csarnató egyike azoknak az avasvidéki „oláh” faluknak (possessiones valachales), melyekről a nyalábi királyi uradalomnak Drág és János vajdák birtokába 1378-ban történt beiktatásakor hallunk először.¹ Ezek a késői hegyi települések, miként Bataresnál reámutattunk, 1319 és 1378 között és pedig kevéssel 1378 előtt keletkeztek. E faluk övezetében torlódott egymásnak a Kárpátokról leszálló ruténség és a délről felhúzó oláhság s e keveredési terület a nyugati ugocsai síkot és a mármarosai Tiszavölgyet korábban benépesítő magyarságnak is állandó hatása alatt állott. Összefoglaló bevezetésünkben reámutattunk arra is, hogy ez „oláh” faluk egy részében ruténség települt meg s a ruténség erős részvétele a valóban oláh faluk népi összetételében is kimutatható. Csarnató, miként már a

¹³⁰ Szelep + Szeg. Szelep a szatmármegyei nyelvjárásban: házfödélalakú pászorkunyó. MTsz. II. 520. Ez esetben „hajdan sűrű fás hely”-et jelölnek vele (Pesty). Eredete: *szelep* < szl. *slěpъ* > „vak”. A kunyhó nevét nyilván az ablakok hiánya miatt kapta. A szelep-szeg tehát = vak szeg, vak zug. (Kniezsa.)

¹³¹ Ujh. 1719 F. 24. Ns 45.

¹³² Ujh. 1720. F. 10. Ns 32.

¹³³ UT. sub Ns 3. a.

¹³⁴ A Pesty-gyűjtés adatai szerint ezt a részt a Tisza vize sohasem futja meg. A szó eredete egyébként ismeretlen. V. ö. a szomszédos Farkasfálván 1865: Ekut (Pesty).

¹³⁵ Talán a magyar „csiszol” ige tövéből. V. ö. EtSz. I. 1105.

¹ Dl. 26566 s Száz. 504.0

neve² s az alábbi adatok is tanúsítják, az északról leereszkedő szláv hullám lerakódása volt s e hullámban a belesodródó csekély oláh elem nyomtalanul elmerült. Hasonló sorsra jutott a kisszámú magyar elem is, úgy, hogy a lakosság nyelvét az úrbérrendezés alkalmával a XVIII. század második felében már egységesen szlávnak találták. A Perényiek nyalábi uradalmának tartozéka, lakossága az 1574–1775. között lefolyt két század alatt megsokszorozódott.

BIRTOKOSOK.

1574.³ Perényi István 1 j, 2 pp s 1 mercenarius. – 1775.⁴ Br. Perényi Ferenc Jakab 10 c, 8 i, 1 si; -Imre 6 c, 4 i; -Sándor 1 c, 2 i; Sztójka Zsigmond 1 i; Krucsay Zsigmond 1 i; Komjáthy Zsigmond 1 i.

JOBBÁGYSÁG.

1450.⁵ *B*: Dyonisius, Lucas (e. n.-ek).

1574.⁶ *O*: 2 Sorban; *B*: Hachia, Oroz.

1574–1715. között új nevek. 1622.⁷ *M*: Halaz, Kys, Virazto; *B*: Zide (1628: Sidaj Per. 1628. F. 36. Ns 138; 1638: Szidai Per. 1638. Ns 101; 1687: Szidoi Per. 1687. ápr. 20). – 1638.⁸ *B*: Felsőkányaházj, Magda, Puskas, bizonyos Rostakötő (des; családnév?), Szidai Lengyel. – 1641. körül.⁹ *M*: Hegedüs; *B*: Krainai, Lengjel, Maromosi. – 1661.¹⁰ *M*: Hegyes; *B*: Beresznoi. – 1671.¹¹ *M*: Ferenc. – 1673.¹² *M*: Kupas; *B*: Buta (Buda?). – 1687.¹³ *Sz*: Denicz, Denko

² *Csarna*. < szl. *Črna, Černa* 'fekete', mely eredetileg – minként a „tő” (forrás) szó mutatja – patakot, folyóvizet jelöl. A falu szláv neve: 1773. *Cserna* (Loc. 283); *Čorna* (Petrov 31).

³ Dic.

⁴ UT.

⁵ A Perényiek osztályozásakor Jánosnak (Imre fia) jutott negyedrészt birtokon, Per. 1450. F. 13. Ns 6. s Tört Tár. 1908. 10.

⁶ Dic. Az általában alapul vett 1567. s a további 1570. és 1572. évi dicajegyzékek, minthogy azokban Csarnató más falukkal együtt Tarnavidék neve alatt közösen elválasztatlanul véteget fel, nem voltak figyelembevehetőek.

⁷ A Perényi Ferenc jószágairól készített urbáriumban. Per. 1622. Hf. 31. Ns. 8.

⁸ Néhaj Perényi Imre jobbágysai között. Per. 1638. Ns 101.

⁹ Urbárium, csonka Per. 1641.

¹⁰ Tanúk között. Per. 1661. F. 52. Ns 55. Hegyes atyja Rakaszon lakott.

¹¹ Földesúrtól gabonakölcsönt kapott jobbágysai jegyzékében. Per. 1671. ápr. 9.

¹² A Perényi Ferenc elkobzott birtokán levő jobbágysai között. UC 57–75.

¹³ Jobbágykezeslevélben. Per. 1687. ápr. 20.

(1689): Demko UC 34–39); *B*: Vajnági. – 1689.¹⁴ *M*: Király, Kuttya, Molnár, Tömlő (des). – 1695.¹⁵ *M*: Fekete.

1715.¹⁶ 14 c, 5 i. *M*: Fekete, Kádár, Kopasz, Kuttya, Molnár; *O*: 4 Sorbán; *B*: Kovács, Oláh, 2 Orosz, Sólla, Szelestyey, 3 Tatár, Vajnágy.

1715–1775. között további új nevek. 1743.¹⁷ *M*: Lapát, Regéczi, Zilai; *Sz*: Ivaniganics; *B*: Bogacs (v. ö. 1775: Bogass), Bogaj, Fójóka, Turzaj.

1775.¹⁸ 17 c, 17 i, 1 si. – *M*: Kádár, 2 Regéczi, Tarnóczi, Tordai, Várady; *Sz*: 3 Biszáka, Duszin, Ivácskó, Koskovics, Kosztroba, 2 Lemák, 2 Pliszka, Szlivánics; *O*: 2 Csorbán (v. ö. 1715: Sorbán); *B*: Bogass (v. ö. 1743: Bogacs), 2 Fójóka, Orosz, Papp, 6 Sziday (Szidey), Tatár, Turczai, 2 Vajnági.

A falu lakosságának nyelve (usitata lingua) az úrbérrendezés során 1772-ben felvett bevallások záradéka s a végrehajtásról kiadott bizonyáglevél szerint (vernacula lingua; UT) *rutén*; az 1773. évi hivatalos helységösszeírás (Bpest, 1920. 283) szintén a *rutén* nyelvet jelöli meg a faluban túlnyomólag divatozó nyelvnek.

CSATÓHÁZA. (*Chatohaza*).

Ma puszta Tivadar határai között. Eredetileg kismemesi falu, az ugocsai kismemesi vidék közepében. Minden bizonynyal a többi kismemesi testvérfaluvval egyidőben, a XIII. sz. második felében, vagy legalább is a XIV. sz. elején keletkezett, jóllehet az első írásos emlék csak 1379-ben említi. Ekkor határolták el Tivadarfalvától¹ s birtokosai, a Csatóházi-ak, Csatók családja ez osztozásban már három ágra oszoltan és nyolc családtaggal vett részt.² Elnéptelenedését, mely a XVI. sz. második felében következett be,³ aligha erőszakos behatás idézte elő. Úgy látszik, hogy a kis falu szűk határa lassanként leányágon a szomszédos nemesi falvak családainak kezére került s ezzel párhuzamosan fogyott a helyben lakók egyébként csekély száma is. A Csató-család ugyan fiágon ekkor még nem

¹⁴ Urbáriumban. UC 34–39.

¹⁵ Tanúk között. Per. 1695. F. 47. Ns 39.

¹⁶ Az országos összeírás alkalmával készített kimutatás teljes névsora CR.

¹⁷ Conscriptio. Per. 1743. Ns 6.

¹⁸ Az úrbérrendezés alkalmával készített tabella teljes névsora. UT.

¹ Lel. Met. Ug. Ns 25. A két falu között 1512-ben újabb határjárás volt. Lel. Prot. Parvum f. 118. A két határjárásban szereplő földrajzi neveket Tivadarnál soroljuk fel.

² Pál fia János; István fiai Bálint, Benedek, Ákos, János; Egyed fiai Bartha, Jakab, Tamás.

³ Utoljára az 1572. évi dicális összeírásban találtuk lakott helynek.

halt ki, de nem maradt a faluban, a XVII. sz-ban Péterfalván, Dabolcon és Sásváron találunk Csatókat. A falu magyar eredete felől nem lehetnek kétségek. A birtokosok kúriái mellett elvértve jobbágytelkek is állottak. Egy ilyen jobbágy neve 1474. évi adat szerint „Benye” volt.⁴ Az 1572. évi adójegyzék szerint a faluban csupán egy féljobbágytelek volt, „Chiato” nevű jobbágygal rajta.⁵ A csatóházi pusztá a XVIII. sz. végén tivadari és péterfalvi nemesek kezén volt.⁶

CSEDREG.

Chudruk, Chedregh, Ciedrek, Chiedrek.

Az Ugocsa megye délnyugati szélére eső Csedreg birtokosai az egymással rokon Ákos és Zoltán családok voltak. A közös ős, Ákos fiai: Guba comes, Péter és Máté 1319-ben határolták el Csedreget Miko fia Miklós és Fertes fia Péter birtokától, a szomszédos Almástól.¹ A csedregi nemesek, az Ákosok és Zoltánok fészke tulajdonképpen a kissé távolabb, a Tisza partjára eső Csepe volt, birtokosai révén azonban Csedreg is az ugocsai kisenemesi vidékhez tartozott, mellyel különben területileg is összefüggött. Az inkább Csepén lakó birtokosok telkein a jobbágyság nem süllyedt le a telektelen zsellérség színvonalára s így a falu nem lett nemesi falu, még kevésbé kúriális község. Miként testvér- és szomszédfaluinak, akként Csedregnek is a XV–XVI. sz.-ban magyar volt a jobbágysága. Korábbra adataink nem nyúlnak vissza s nem nyújt támpontot a falu nyelvészetileg eddig meghatározatlan neve sem.² A XV–XVI. sz.-okban a faluban a világosan felismerhető állandó törzsökös jobbágyság mellett nagyszámú, helyhez rögződőnek nem mutatkozó réteg hullámzik, mely maga is magyar lévén, nemzetiségi keveredést nem idézett elő. A XVIII. sz. első évtizedeiben azonban már lényegesen változott helyzet figyelhetünk meg. Az ősi jobbágyság a kis faluból ekkor már úgy szólván nyomtalanul eltűnt, helyét részben az észak felől leáramló rutének foglalták el, akik azonban a faluban

⁴ Zichy XI. 165.

⁵ Dic.

⁶ Szirmay 127.

¹ Tört. Tár 1903. 121.

² Személynévből eredőnek látszik. Eredetének tisztázása még megoldásra vár.

maradandó túlsúlyra nem jutottak s ha időlegesen szerephez is juttatták nyelvüket, a környező magyar szomszédság és a soraikban is helyet találó magyar elemek hatása alatt ennek nyelvét vették fel. Az eredeti magyar jobbágyság eltűnésének okait határozottan nem ismerhetjük fel, ezek bizonyára közősek voltak az egész ugocsai sík vidék nagyobb részén ugyanott időben lejátszódott hasonló jelenségek okaival. A helybeli hagyomány arról is tud ugyan, hogy a falu a legutolsó tatárbetörés alkalmával (1717) elpusztult volna, adataink szerint azonban a tatárok által elhurcolt 11 jobbágy közül csak 3 veszett oda,³ így a jobbágyság kicserélődését maga ez a körülmény még nem magyarázná meg.

BIRTOKOSOK.

1567.⁴ Zoltán Ferenc 1 j, 2 ip, 1 mp, 1 pp, 1 nd, 1 des; -János 1 ip; -Mihályné (özv.) 1 ip, 1 pp; -Máténé (özv.) 1 ip, 1 pp; -Tamás 1 pp; Ákos Mihály 2 ip, 1 pp; -Miklós 1 ip, 1 mp, 3 pp; – Máténé (özv.) 2 pp; -György 2 pp; Pap Ferenc 1 mp, 1 pp. – 1775.⁵ Gr. Gyulay Ferenc 1 i; Komjáthy Zsigmond 1 c; Pásztay György 1 i; Fogarassy Imre 1 i; Fogarassy Zsigmond 1 c, 1 des; Mészáros András 1 si; Szentpétery Zsigmond 1 c; Rátonyi Gábor 1 c; Morvay András 1 c; Nagy János 1 c; Síró József 1 c; Tóth Pál 1 si; gr. Haller Péter 1 c.

JOBBÁGYSÁG.⁶

1474.⁷ *M*: Benyew, Beerhes, Nagh, 3 Zewke.

1525.⁸ *M*: Kolch, Tamas.

1567.⁹ 1 j, 8 ip, 3 mp, 13 pp, 1 nd, 1 des. *M*: Balog, 2 Beerhes, 4 Chewkeur, Fabian, Illies, Kolch, 2 Kowach, Mathe, Nagy, Nilas, Sarmos (1572: Sarlos Dec. Ug.), 5 Zewke, Vinche; *B*: Dorko, Duktor (1572: Doctor Dic.), 2 Oroz.

1567–1631. között új nevek.¹⁰ 1570.¹¹ *M*: Tamassy. – 1572.¹² *M*: Giakfalwi, Katona, Szabo, Timpor (1607. hibásan: Kyntor). –

³ Tört. Tár 1903. 442.

⁴ Dic.

⁵ UT.

⁶ A csedregi református egyház a kökényesdi ref. egyház filiája volt. A kökényesdi ref. papok névsorát az 1573–1668. évekből a dézsmanyugták alapján közölte Zoványi. MPrEA. XIII. 110.

⁷ Hatalmaskodásban részt vett jobbágyok. Zichy XI. 204.

⁸ Beiktatáson jelenlevő szomszédok. P. 4–3574. sub. Qu.

⁹ Az adó alá eső porták összeszámlálásakor készített jegyzék teljes névsora. Dic.

¹⁰ A következő nevek csupán egyszer fordulnak elő: Beczy, Berendi, Daika (nő), Falusi, Farkas, Fodor, Gal, Huszti, Kaliba, Sido, Zygiarto.

¹¹ Dec. Ug. és Dic.

1573.¹³ *B*: Sido. – 1574.¹⁴ *M*: Biro; *B*: Hertely. – 1575.¹⁵ *M*: Palady, Veg. – 1576. *M*: Bothos. – 1577. *M*: Huszti. – 1580. *M*: Fazekas, Geode. – 1586. *B*: Kaliba. – 1587. *M*: Varga. – 1588. *M*: Beczy, Fodor, Kws; *B*: Toott. – 1589. *N*: Gerlatt (1605: Gilla; 1612: Gellar). – 1591. *M*: Daika (nő), Kalara (1600: Clara). – 1592. *M*: Farkas, Zyos (1634: Szivas; 1636: Szijusz). – 1593. *M*: Falusi. – 1596. *M*: Bathari. – 1599. *M*: Molnár. – 1600. *M*: Veoreos. – 1605. *M*: Peleskei. – 1608. *M*: Chwre. (1674: Czury). – 1609. *M*: Gal. – 1610. *M*: Berendi. – 1611. *M*: Zygiarto. – 1612. *M*: Hajdu. – 1615. *M*: Theoreo. – 1616. *M*: Marton, Pall. 1620. *M*: Soldos. – 1621. *M*: Barta. – 1625. *M*: Barazk (1632: Barat), Phile (1632: Philep), Witalyos (1664: Vitalis).

1631.¹⁶ 1 j. 27 fr, 2 chr. *M*: Bathari, 3 Berhes (Berheszy), Csieökeor (1644: Csiögör: 1666: Czukar; 1678. hibásan: Gyükér; 1679: Csökör Dec. Ug.), Fodor, Kys, Korsos, Kovaczy, Marton, Molnar, 2 Nagy, Pal, 2 Peter, Zabo. Zeles. 7 Szeoke, 2 Timpor (1645: Tompor; 1647: Tyimbor Dec. Ug.); *H*: 3 Oroz.

1631 – 1689. között további új nevek.¹⁷ 1632. *M*: Leörinczi (1633: Leörintz). – 1636. *B*: Musca. – 1644. *M*: Berki. – 1646. *M*: Szikszo. – 1663. *B*: Kozma. – 1664. *M*: Damokos. – 1665. *M*: Istvan, Jonas; *B*: Dengelegi. – 1673. *M*: Birtalan. – 1674. *M*: Szöcs. – 1678. *M*: Daboczy, Szelei (1680: Szeles). – 1688. *B*: Nyikor.

1689.¹⁸ 1 j, 5 fr, 3 chr. *M*: István, Koncz, Palady (1690: Palágyi Dec. Ug.), Szikszay, 3 Szőke, Warga; *B*: Nikor.

1689–1775. között további új nevek. 1690.¹⁹ *M*: Pap. – 1692.²⁰ *M*: Kopczos. – 1699.²¹ *M*: Csüdör. – 1743.²² *B*: Nemet. – 1763.²³ *Sz*: Postak. – 1764.²⁴ *M*: Hoszu, Kis Samu, Kócsár, Kópé, Ptücsök; *B*: Adam, Burian, Erdelyi, Guban, Kasu, Rakoczi.

1775.²⁵ 8 c, 3 i, 2 si. – *M*: 2 Dobrai, Sandor, Trüczök, Vig; *Sz*: 3 Rusilo; *B*: Burja, Kasu, Szöllösi, 2 Toth.

A falu lakosságának nyelve (usitata lingua) az úrbérrendezés előkészítése során 1772-ben felvett bevallások záradéka szerint *magyar*; a végrehajtásról 1775-ben kiadott bizonyáglevél szerint a lakosok rendes nyelve (ordinaria lingua) – bár magyarul mindnyájan értenek – *rutén* (UT); az 1773. évi hivatalos helységösszeírás (Bpest, 1920. 283) a faluban főleg divatozó nyelvnek a *rutént*,

^{12–13} Dec. Ug.

¹⁴ Dic.

¹⁵ Ez és a további nevek 1625-ig a dézsmajegyzékekből valók. Dec. Ug.

¹⁶ A dézsmajegyzék teljes névsora. Dec. Ug. Az ez évi jegyzékben ugyan nem szerepelnek, de a következőkben ismét előfordulnak a következő, korábbról már ismert nevek: Barát, Barta, Csüre, Ductor, Fabian, Filep, Göde, Szivós, Varga, Vítális.

¹⁷ A nevek szintén a dézsmajegyzékekből valók. Dec. Ug. A következő nevek csupán egy ízben fordulnak elő: Daboczy, Damokos, Jonas, Kozma.

¹⁸ A dézsmajegyzék teljes névsora. Dec. Ug.

^{19–21} Dec. Ug.

²² Conscriptio. Per. 1743. Ns 6.

^{23–24} P. 4–793.

²⁶ Az úrbérrendezéskor készített tabella teljes névsora. UT.

a falu jegyzőjének 1862. évi jelentése (Helyt. 20895/1682. eln.) pedig már ismét a *magyart* jelöli meg.

FÖLDRAJZI NEVEK.

1473.²⁶ *Alhid*,²⁷ terra; 1476: Alhyd-kathyo,²⁸ rivulus (Lel. Prot. Parvum f. 94); 1865: Sós-kátyó (Pesty).

Imylamolmochar,²⁹ terra; 1476: Imylamochar, vallis suo nomine Ewzfeo. (Lel. Prot. Parvum f. 94).

Kewzmezeo, terra arabilis et silva; 1476 (Lel. Prot. Parvum f. 94).

1476.³⁰ *Fekethewyz*, fluvius; 1865: Feketevízi dülő (Pesty). L. még Batár (1441) és Kökényesd (1319) határában is.

1671.³¹ *Hatarpataka*, palus.

CSEPE.

Akusfalva alio nomine Peturfalva (1320), Theluk, Thelki, Chepefalva, Chepew, Chepe alio nomine Petherfalva (1471), Chepe alio nomine Thelky (1476), Chepe alias Thelek (1478).

A falu az ugocsai kismemesi vidékhez tartozik s 1320-ban szerepel először, mikor a falu birtoka felett Ákos fia: Guba comes, Péter és Máté s Mikó (Péter fia) fia Miklós, továbbá Fertes fia Péter, akik az előző évben egymás között osztották fel az ugyancsak ugocsamegyei Csedreget és Almást, Kopasz Miklósnak, a Sásváry család ősének István nevű fiával osztozkodnak.¹ Ez az osztozás arra mutat, hogy a csepei nemesek a sásváriakkal közös törzset alkottak. Ákos fiaitól származtak az Ákos és Zoltán nevű csepei nemes családok, melyek nagyszámú

²⁶ Dl. 3081; Per. 1573. No. 27. és 1749. F. 18. Ns 1; P. 4–793.

²⁷ *Alhid* = *Alsó híd*? Ilyen értelemben bontja fel az idézett 1476. évi adatot az Oklsz. 13.

²⁸ Kathyo = kátyó. A magyar *katyó*, *katyu* mocsaras, pocsolyás hely megjelölésére szolgál. V. ö. Oklsz. 464.

²⁹ A szlávból (imela) származó magyar *imola*, *imla*, *imoja*, *imolya* „hosszú, kemény csomótlan szárú fű, szittyó, semlyék, hínár, ingovány-posvány”. MTsz. I. 940; Oklsz. 408. (Az utóbbi helyen az itt idézett 1476. évi adatra is hivatkozás történik). Az 1473. évi imolamolmocharban a „mol” valószínűleg elírás.

³⁰ Per. P. 25. Ns 43. és Lel. Prot. Parvum 94. f. Ez a Feketevíz nem azonos a Feketardón, Csepén keresztül folyó s a Batárba, a batár-csoma-csepei határszegleten ömlő Feketevízzel.

³¹ Ug. jkv. 1671. 41.

¹ Tört. Tár 1903. 121–122.

tagjai a XIV–XVI. sz.-ok folyamán jóformán egyedüli birtokosai voltak a nevét három ízben is változtató falunak.² Később az Ákos család kihalt s birtoka a leányág kezére jutott. Jóllehet a XVII. sz. folyamán a faluban lakó jobbágyság dézsma helyett csak keresztyénpénzt fizetett, voltaképpen tehát a falut nem telkes jobbágyok, hanem zsellérek lakták, a jogi és birtokviszonyok rendezésének korában, a XVIII. sz.-ban Csepe nem lett kúriális község. A birtokosok számának csökkenése ugyanis a jobbágyok telkekre ültetését tette lehetővé, ami a birtokosnak is érdeke volt. A jobbágyság a XVI. sz.-ban magyarnak tekinthető, bár már ekkor némi nyoma látszik a későbbi erős rutén betelepülésnek. Ez erőteljesebben csak a következő század második felében indult meg, mikor az egész környéket súlyos pusztulás érte. A betelepülés fázisát, de egyúttal ekkor még a magyarság nyelvi túlsúlyát is szemlélteti az a körülmény, hogy 1666-ban a 22 jobbágy közül 8 az „Orosz” s 1 az „Oláh” nevet viselte.³ Az 1717. évi tatárbetörés alkalmával 4 nemes és 18 paraszt veszett oda⁴ s a névlisták bizonyága szerint az utóbbiak helyére is főleg rutének szállottak. A XVII. sz. folyamán elpusztult Öszödfalva a falu határát gyarapította.⁵

NEMESSÉG.

Csepéről nevezett családok.

XIV. sz. *M:* Telky, Zoltán. – XV. sz. *M:* Almásy, Ákos, Csepefalvy, Nagy, Syle, Zoltán. – XVI. sz. *M:* Ákos, Zoltán.

Egytelkesek, armalisták.

1681.⁶ *M:* Ákos, Göde, Hosszú, Komlósy, Kóródy, Zoltán. – 1743.^{6/a} Armalisták. *M:* Fazekas; *B:* Kricsfalusi. –1754–55. *M:* Károlyi, Papp; *B:* 2 Tóth.

² A falu Ákos- illetve Péterfalva néven csak egy ízben szerepel, ezután másfélszázadon keresztül Telek-nek vagy Telki-nek nevezik. Mikor vagylagosan kezdik a személynévből eredő Csepe és Telki néven nevezni, az utóbbi egy ízben praedium-ként szerepel, ami arra mutat, hogy a névváltoztatást a falu helyváltoztatása vonhatta maga után, a helyváltozást pedig valószínűleg a Tisza kényszerítette ki, hiszen a szomszédos Öszödfalvát is ez pusztította el. A *Csepe* név nyilván személynév, a Stephanus név szláv alakjának *Ščepam*nak megfelelő magyar *Cšépán* becézett alakjából való. (Kniezsa.) A falu rutén neve: 1773. Csepa (Loc. 283); Čepa (Petrov 30).

³ Dec. Ug.

⁴ Tört. Tár 1903. 442.

⁵ L. Öszödfalvát külön is.

⁶ Ug. jkv. 1681. dec. 20. f. 651.

^{6/a} Per. 1743. Ns 6.

⁷ Nemesi összeírás. Helyt.

Birtokosok.

1567.⁸ Özv. Ákos Mátyásné 1 mp; Ákos Miklós 1 mp (ketten laknak rajta); Ákos György 1 pp; Zoltán Ferenc 1 cb. – 1775.⁹ Angyalosyné 1 si; Dienes István 1 si; Egry János 5 c, 1 si; Czáró Fogarasy Imre 2 e; -Zsigmond 2 c; Gecsey Márton 1 e; Kalós Ferenc 2 i, 1 si; Osváth József 4 c, 2 i; br. Sztojka Zsigmond 11 c, 2 si; Szűcs László 1 i; Tóth József 1 c, 2 si; Zoltán György 3 c, 1 i, 4 si; -Pál 2 c.

JOBBÁGYSÁG.

1459.¹⁰ *B*: Magnus.

1470.¹¹ *M*: Gere.

1483.¹² *M*: Paladi; *B*: Sartor.

1570.¹³ 23 pf. *M*: Bado (1585; Battohy Dec. Ug.), Ban, Bodo, Both, Chywka, Geore, 2 Gyakfalvi, Kalman, Kys, Kovacz, Sypos, Szeoke, Szeomeo (vlg. Zanio, 1. 1573, keresztnév azonos s ez a név nem fordul elő többször), Teglas; *B*: 2 Olah, Sasar, Sydo (1580: Zydo Dec. Ug.), 3 Thot, Torok.

1570–1631. között új nevek.¹⁴ 1573. *M*: Balogh, Vince, Zanio. – 1578. *M*: Vida; *B*: Poti (vlg. Toth, 1. 1570). – 1579. *M*: Czeokor, Symon, Varally; *B*: Horwath. – 1581. *M*: Therebessy; *B*: Lytwa. – 1582. *M*: Georgi, Kerekgiarto. – 1583. *M*: Gerendy (1584: Göröndy; 1586: Gorinj). – 1584. *M*: Batiszy, Gionger, Sandor. – 1585. *M*: Naag. – 1587. *M*: Bene (vlg. Ban, 1. 1570), Kiralj; *B*: Mora. – 1588. *M*: Dekanj (1600: Begani Dec. Ug.); *B*: Oroz. – 1589. *B*: Pany. – 1593. *M*: Mikolai, Veress. – 1597. *M*: Ardo, Bodis, Bonis, Dienes, Elek, Fazakas, Varga, Vas. – 1599. *M*: Fekete. – 1605. *B*: Muska. – 1607. *M*: Halaz, Zabo; *B*: Askoldi. – 1609. *M*: Koczis. – 1611. *B*: Erdely. – 1612. *M*: Kun. – 1615. *M*: Dancz; *B*: Vislay (1617: Pissay; 1619: Pisaly). – 1616. *B*: Zeremy. – 1619. *M*: Dok (1620: Doka), Huszty. – 1620. *M*: Berhes, Santa. – 1625. *M*: Bartha, Dandi, Matius, Molnar, Szilaghi. –

1631.¹⁵ 1 j, 24 chr. *M*: 2 Bartha, Cziökör, Dandi, Dóka, 2 Gerendi, Geore, Molnar, Nagj, 3 Zabo, Zeöke, Varga, Veres, Vida, 2 Vinczie; *B*: 2 Erdeli, 2 Olah, Pany, Zeremi (1635: Chieremi Dec. Ug.). –

⁸ Dic.

⁹ UT.

¹⁰ Zolt. Ns 1292.

¹¹ U. ott 1293.

¹² A falu felosztásában szereplő sessiok. Dl. 3081. 6. § és Per. 1749. F. 18. Ns 1.

¹³ A dézsmajegyzék teljes névsora. Dec. Ug.

¹⁴ Az itt felsorolt nevek szintén mind a dézsmajegyzékekből valók. Dec. Ug. A következő nevek csak egy jegyzékben szerepelnek: Ardo, Askoldi, Bodis, Dienes, Elek, Fazakas, Gionger, Kun, Santa, Sandor.

¹⁵ A dézsmajegyzék teljes névsora. Dec. Ug.

1631–1689. között további új nevek.¹⁶ 1635. *M*: Iles, Palaadi. – 1636. *M*: Veegh; *B*: Girus. – 1638. *M*: Ballo. – 1644. *M*: Rusa, Tympor (1675: Tompor). – 1645. *M*: Darvas, Iryni. – 1647. *M*: Domokos; *B*: Erdeő (1. 1631: Erdeli). – 1651. *M*: Kánái. – 1666. *M*: Berhész (1. 1620: Berhes). – 1668. *M*: Hegedüs, Kopasz, Levay, Nyaray, Vekla (1679: Vitkay). – 1670. *M*: Munkaczi, Tőke; *B*: Hedri, Gernyesi (1678: Geriesy). – 1673. *M*: Maczka (1695: Macska). Szőcz; *B*: Demeter, Heteny. – 1675. *B*: Bodnar, Danko, Herendi (vlg. Gerendi 1. 1631), Husztközi, Keöre, Keövösligeti, Puskás, Taraszközi. – 1677. *M*: Barakonyi; *Sz*: Dosztin; *B*: Lengjel. – 1679. *B*: Baba. – 1685. *M*: Erős, Lovas; *Sz*: Rusilva, Trusilla; *B*: Bilkei, Stanio (1. 1689: Senyő), Sohe.

1689.¹⁷ 1 j, chr. *M*: Balos (1692: Bolos Dec. Ug.), Bike (1691: Beke, Bika u. ott; v. ö. 1685: Bilkei, keresztnév azonos), Csale, Csökör, Domokos, Dudas, 2 Hegedüs, Levay, Mark, Molnar, Palady, Pap, Roka, Rostas, Sütő, Szőke, Szilagyi, Timpör; *Sz*: Riczu, 2 Rusy, Rusilo, Senyő (1. 1685: Stanio, 1692: Szinő; 1693: Szánya Dec. Ug.; 1715: Szanyó CR), Sikora, 2 Valicsko (1692: Velicsko Dec. Ug.); *B*: Asa, Danko, Darabont, Erdelyi, Hetenyi, Karajnay, Kopcsó, 2 Kovacs, Olah, 2 Orosz, 2 Rakoczy, Szajkofalusy (1691: Szajko Dec. Ug.).

1689–1775. közötti további új nevek. 1691.¹⁸ *M*: András. – 1692.¹⁹ *M*: Csoroszllya, Székely. – 1693.²⁰ *M*: Borsos; *Sz*: Lemak; *B*: Kirva, Szárazpataki. – 1695.²¹ *M*: Lágý. – 1715.²² *B*: Csepey, Marosz. – 1716.²³ *Sz*: Pilka. – 1720.²⁴ *B*: Szenye alias Szavka (1. 1689: Senyő). – 1743.²⁵ *M*: Tprücsök; *Sz*: Szatanicz. – 1763.²⁶ *Sz*: Prakab. – 1764.²⁷ *M*: Ombody; *Sz*: Bihum, Czap; *B*: Steffan.

1775.²⁸ 31 c, 6 i, 12 si. *M*: Batár, 2 Fekete, Gáll, Kardos, 2 Molnár, Nagy, 2 Ombódy, Szádvári, 2 Szűcs, Varga, Zsiross; *Sz*: 2 Andruk, 2 Czapp, Hutnik, Ilykó, Kodra, 3 Lemák, Panyko, Szanyo, 3 Sztánics, Szvitlik, Terpák, Torombuleczki, Velicsko, Zsimtza; *B*: Abloda, Erdélyi, Filepp, 2 Gata, Karaszlai, 2 Oláh, Pajza, Péter, Semet, Stéfán, Szász, Török.

A falu lakosainak nyelve (usitata lingua) az úrbérrendezés előkészítése során 1772-ben felvett bevallások záradéka szerint *magyar*; a végrehajtásról 1775-ben kiadott bizonyáglevél szerint rendes nyelvük (ordinaria lingua) – bár magyarul mindnyájan értenek – *rutén* (UT); az 1773. évi hivatalos helységösszeírás

¹⁶ A felsorolt nevek a dézsmajegyzékekből valók. Dec. Ug. A következő nevek csupán egy ízben szerepelnek forrásainkban: Baba, Ballo, Barakonyi, Bodnar, Darvas, Demeter, Dosztin, Erős, Girus, Hedri, Herendi, Husztközi, Iles, Iryni, Kánai, Keöre, Kopasz, Lengjel, Lovas, Munkaczi, Sohe, Taraszközi.

¹⁷ A dézsmajegyzék teljes névsora. Dec. Ug.

^{18–21} Dec. Ug.

²² Az országos összeírás alkalmával készített kimutatásban. CR.

²³ Dec. Ug.

²⁴ CR.

²⁵ Conscriptio. Per. 1743. Ns 6.

^{26–27} Bírói idézőlevélben. P. 4–793.

²⁸ Az úrbérrendezéskor készített tabella teljes névsora. UT.

(Bpest, 1920. 283) a faluban főleg divatozó nyelvnek egyformán a *magyart* és *rutént*, a falu jegyzőjének 1862. évi jelentése (Helyt. 2895/1862. eln.) már ismét egyedül a *magyart* jelöli meg.

FÖLDRAJZI NEVEK.

1337.²⁹ *Rakottyas berek*,³⁰ nemus; 1473: Rekethyes, fenilia; 1583: Rekethjes Bereg (Per. 1583. Ns 29).

Nyaras berek, nemus; 1583 (U. ott).

Kerthelyes berek, nemus; 1583: Kerthwjeljes (U. ott).

Kiralutha, via publica (Ardó felé vezető); 1583 (U. ott); v. ö. 1583: Wasaros wth.

Thewlgés wlg, vallis.

Zylas, silvula; 1473: Zylas, terra arabilis; 1583 (Per. 1583. Ns 29).

Piscarosthow,³¹ stagnum: 1473: Pyskarostho, piscina; 1583 (Per. 1583. Ns 29); 1584 (Lel. Acta 1584. Ns 41); 1865: Piskáros, Szamoga Piskáros (Pesty).

Juhar, arbor. – *Gyerthyan*, arbor.

Izthegeu, fluvius; 1441: Ezthege (Zolt. Ns 1290); 1473: Ezthegeu Erdeje; 1476: Ezthegeu, fluvius és terra; 1481 (Lel. Acta 1481. Ns 6); 1573: Ezthegeő; 1583 (Per. 1583. Ns 29); 1768: Esztegő, melyet most Ardai tó-nak hívnak (P. 4–793. sub FF.); 1780 (Per. 1796. júl. 23); 1865: Esztegő (Pesty); 1887: Vesztegő p. (a 75.000-es kat. térképen); 1923 (Királyházánál): Vestegu patak (Petrov 32). L. még Batár (1465), Gődénybáza (1262) és Gyula (1692) határában is.

Fekethewyz, fluvius; 1476; 1573; 1887: Fekete víz (a 75000-es kat. térképen).

Bathar, fluvius; 1441 (Zolt. Ns 1290); 1476; 1573: Elewew Bathar; 1800 (Per. 1800. Ns 89); 1887 (a 75000-es kat. térké-

²⁹ E földrajzi nevek (csupán a Batár folyóig, v. ö. az Wztukehez fűzött jegyzetet), a Feketeardó felé eső külső csepei (akkor még telki) határ leírásában szerepelnek. Az egi káptalannak e határ megvonásáról szóló bizonyáglevelét, csupán későbbi hiteles átiratokban találtuk fel és pedig a következő helyeken: Dl. 3081; Per. 1573. Ns 56 és 1749. F. 18. Ns 1; Lel. Met. Ug. Ne 15, 26; P. 4–793. Ugyanezek az átiratok foglalják magukban azokat az 1473, 1476 és 1573. évi okleveleket is, (az 1573. évi nevekhez még: Per. 1573. No. 27), amelyekből az 1337. évi földrajzi nevek további adatait a forrás külön megnevezése nélkül idéztük s amelyek a Feketeardó és Csepe között fekvő, eredetileg Csepéhez tartozó, de birtokosaik által a Perényieknek, Feketeardó birtokosainak átadott Esztegő, Batárközi és Szénamező nevű földek birtokáért folytatott küzdelemben szerepelnek. L. az utóbbi alkalmakkor először előforduló földrajzi neveket később 1473. és 1476. alatt.

³⁰ A magyar *berek*, *bereg*: cserje, bokor, cserjés vagy vízjárta posványos hely. EtSz. I. 367; MTsz. I. 120; Oklsz. 65.

³¹ Piskáros-tó. A *piskáros* szó eredete bizonytalan: < szl. *piskor* ,hal neve' vagy oláh *piscar* ,halász'? Az -os végzet magyar képző. (Kniezsa.)

- pen). L. még Batár (1465), Feketeardó (1802), Farkasfalva (1796), Gődényháza (1262) és Tivadar (1379) határában is.
Wztuke,³² fluvius.
Kystheluk, terra; 1767: Kistelek (UT. sub No 1); 1800 (Per. 1800. Ns 89); 1865 (Pesty); 1900 körül (Kom. jz.).
Nyarfa, betula (!).
Laskod, possessio; 1762: Laskod előtt (P. 4–863); 1800: Laskod-on (Per. 1800. Ns 89); 1865 (Pesty); L. külön Laskod alatt.³³
 1441.³⁴ *Twyszed*,³⁵ terra.
Nyaraswelgh, terra; v. ö. 1337: Nyaras berek.³⁶
 1476.³⁷ *Bathaarkewzy*, terra; 1573, 1582: Batharkeözy. L. még Gyula (1692) és Tivadar (1479) határában is.
Zenamezew thelke; 1573, 1582: Zenamezeo; l. külön is Szénamező alatt.
Tkekeres, Thekeres Bathar, fluvius; 1573; 1800 (Per. 1800. Ns 89); 1865 (Pesty); 1887: Tekeres erdő (a 75000-es kat. térképen). L. még Batár (1465) határában is.³⁸
Sarasrew, Sarrusrev, lacus; 1573.
Holt Batar, fluvius. L. még Batár (1465) és Gyula (1659) határában is.
Somkerek, lacus; 1481 (Lel. Acta 1481. Ns 6); 1766 (Lel., Kom. jz.).
Patak; 1761: Kis Patak (UT. sub No 1).
 1478.³⁹ *Abazeg*, terrae arabiles.
Cherefark, loeus; 1573: Chere, rubetum.
Lyget, silva; 1481: Lygetherdew (Lel. Acta 1481. Ns 6); 1766 (Lel., Kom. jz.); 1800: Liget allya (Per. 1800. Ns 89); 1865 (Pesty); 1887 (a 75000-es kat. térképen); 1900. körül (Kom. jz.).

³² Wztuke és a következő 3 földrajzi név (Kistheluk, Nyarfa, Laskod) Csepének (akkor még Telek, Telki) a birtokos családok között két egyenlő részre történt felosztásakor szerepelnek. A felosztásról szóló oklevél eredetiben Lel. Met. Ug. Ns 26. Az Wztuke esetleg a fentebbi Esztegővel azonos, ha nem, akkor = a népnyelvi m. *ösztoke*, régi m. *üsztüke* ‚eketisztító vaseszköz‘ (<szláv styкъ u. a.). (Kniezsa).

³³ A szó eredetéről is itt.

³⁴ Zolt. Ns 1290.

³⁵ *Tövissed?*

³⁶ A helységnek ugyanazon részére: északkeleti határára esnek.

³⁷ A Csepe és Feketeardó közé eső s eredetileg Csepéhez tartozó Esztegő, Batárközi és Szénamező nevű földek határainak leírásában. Fogalmazványban: Lel. Prot. Parvum 94, 98. f.; későbbi átiratokban; Dl. 3081; Lel. Met. Ug. Ns 15; Per. 1476; Per. 1749. F. 18. Ns 1; P. 4–793. A nevek után álló 1476, 1573, 1582 évi adatok forrásai ugyanitt.

³⁸ A Batár, Batarcs, Tekeres, Feketevíz és Esztegő folyásai ezen a területen már felismerhetetlenek. Azóta bizonyára megváltoztak, de az elnevezés is ingadozó volt, ugyanazt a folyást más helyen másként nevezték.

³⁹ Lel. Acta 1478. Ns 37.

- 1579.⁴⁰ *Szilvas*-ra menőben.
Nagy sor. –
Somogá-ra menő; 1865 (Pesty).
Óh gyepű; 1760: Gyepű (UT sub No 1); 1762 (P. 4–863); 1766 (Lel., Kom. jz.).
Kert alatt.
Mogyoros forrása.
- 1583.⁴¹ *Fjwzessegh wapaja.* – *Nagh Njlas.* – *Wasaros wth.* (V. ö. 1337: Kíralutha). – *Harom hatar.*⁴²
- 1762.⁴³ *Felső mező*; 1767 (UT sub No 1); 1865: Felső forduló (Pesty).
Kerekded tó. – *Vápán*⁴⁴ *innen* Vápa felől. – *Alsó mező*; 1767 (UT. sub No 1); 1865: Alsó forduló (Pesty).
Csoma felől való lép.
Fekete erdő; 1766: Kis Erdő (Lel., Kom. jz.); 1767 (UT sub No 1).
*Kottyha.*⁴⁵
- 1766.⁴⁶ *Vészes*;⁴⁷ 1887 (a 75000-es kat. térképen).
Hajtó mocsár; 1865 (Pesty).
- 1800.⁴⁸ *Oltovány.*⁴⁹ *Öszödfalvi út.* – *Árok allya.* – *Öszödfalva*, puszta (Pesty); 1900. körül (Kom. jz.). L. mint falut külön is. – *Dadogo irtássa.* – *Csomaini erdő alatt.* – *Szóke szugja.* – *Hetényi füzes.* – *Nyomás mező.*

CSOMA.

Chamafalva, Chama, Chiamma, Choma.

A XIII. sz. második felében megtelepülő ugocsai kisenemesi faluk egyike. Nevével először 1323-ban találkozunk a

⁴⁰ Zolt. Ns 726.

⁴¹ A Csepe és Feketeardó közé eső s eredetileg Csepéhez tartozó Esztegő, Batárközi és Szénamező nevű földek 1583. évi határjárásában. Per. 1583. Ns 29.

⁴² Feketeardó, Hetény és Csepe határszége.

⁴³ P. 4–863.

⁴⁴ *Váp, vápa* : *láp, lápa*, Ugocsa megyében igen gyakori e szó, az ismert értelemben (mocsaras mélyedés, völgyfenék). NyTsz. II. 524; MTsz. I. 1290; Oklsz. 1057.

⁴⁵ *Kottyha*: a rutén *kotyha* 'taliga'. A jelentés földrajzi névnek nem látszik alkalmasnak. (Kniezsa.)

⁴⁶ Lel., Kom. jz.

⁴⁷ *Vész, vejsz, vejsze*: magyar halász-szó, a nádból vagy vesszőből font, vízbe levert halfogó-rekeszték jelölésére. NyTsz. III. 1124; MTsz. II. 944; Oklsz. 1075; MNy XIII. 75; Herman Ottó, A m. halászat könyve I. 839–40.

⁴⁸ Per. 1800. Ns 89.

⁴⁹ *Oltovány, olovány*: *oltvány*, plantarium. NyTsz. II. 1118; Oklsz. 711 Ugocsa megyében sokszor előfordul.

hasonlónevű család tagjainak nevében.¹ A XV–XVI. sz.-ban már számos nemesi családot találunk a faluban. A nemesség mellett a kis falut csak szegény és kiszámú zsellérség lakta. A kisenemesség, melynek magyar eredete nem kétséges,² a vele körülbelül azonos színvonalon élő parasztsággal a jelek szerint erősen összevegyült. A királyi fiscus a XVIII. sz. első felében a jogait bizonyítani nem tudó kúriális községtől el is perelte a falut, mely ekkor teljesen jobbágysorba süllyedt. A faluban a nemesség mellett helyet foglaló zsellérség a XVI. sz. vége óta fölmutatható adatokban nemzetiségileg már némileg kevertnek látszik. Soraiba a XVII. sz. második felében – úgy látszik, elsősorban Mármarosból – új rutén elemek szivárogtak s a XVIII. sz.-ban az új birtokosok is rutén vidékről hoztak telepéseket a jóformán üresen maradt falu telkeire.

NEMESSÉG.

Csomáról nevezett családok. XIV. sz. *M:* Csomafalvi. – XV. sz. *M:* Bálintfy, Bokor, Csomai (Csoma), Csomafalvi, Egyed, Fábián, Futamoth, Jármly, Kántor, Mátyus, Mocos, Nagy, Saalos, Veres, Zoltán. – XVI. sz. *M:* Babos, Balásy, Bálintfy, Bencze, Bereczk, Csomai, Fábián, Futamoth, Gál, Gődény, Kántor, Kövy, Mocos, Nagy, Szirmay, Thewser (Thwsyr), Tibay, Veres; *B:* Thwrczöl.

Egytelkes armalisták: 1670.³ *M:* Babos, Benecs, Borbély, Csepelyi, Csamai, 2 Harczas, Kántor-ok, 2 Katona, Kis, Lenartffy, Mocos, Pap, Sebessi, Uyvary, Veki; *Sz:* Junak; *B:* Török, Turkoly. – 1681.⁴ *M:* Babos, Benecz, Borbely, Csepei, Csomai, Harczas, Kantor, Katona, Kis, Lenartffy, Mokus, Nagi, Pap, Palagi, Sebesy, Rosa, Ujvari; *B:* Török, Turkoly. – 1743.⁵ *M:* Pap.

BIRTOKOSOK.

1754–55.⁶ Hagara Dániel. – 1775.⁷ Hagara Pál 20 c.

¹ Dl. 2166; Fejér VIII. 2. 423.

² Maga a falu neve, Csoma is – bár ismeretlen eredetű – magyar személynév. ETSz. I. 1130. A 145.921/1907. sz. belügyminiszteri rendelettel a falu neve „*Csomafalvá*”-ban állapított meg.

³ Ug. jkv. 1670. szept. 22/23. f. 22.

⁴ U. ott 1681. dec. 20. f. 651.

⁵ Conscriptio. Per. 1743. Ns 6.

⁶ Nemesi összeírás. Helyt.

⁷ UT.

JOBBÁGYSÁG.

1599.⁸ Sz: Lithwa. – 1620.⁸ B: Totth. – 1626.⁸ M: Kiss.

1632.⁹ 11 chr. M: Balogh, Damakoss, Davit, Ihaszi, Lenvay, Nagy; B: Cziuras; 2 Olah, Sido, Totth.

1632–1689. között új nevek.¹⁰ 1635. M: Christoph. – 1636. M: Kovacs. – 1644. M: Huszti, Zele (1645: Czele; 1647: Szele); B: Lengiel. – 1645. M: Fabian, Rosa. – 1677. B: Husztközy, Orosz, Simon.

1689.¹¹ 7 chr. M: Magyar; B: Olah, 3 Orosz, 2 Thott.

1689–1775. között további új nevek. 1692.¹² B: Totfalusi. – 1694.¹³ Sz: Kosztin. – 1695.¹⁴ M: Eveges. – 1748.¹⁵ M: Pap, Szanyo. – 1749.¹⁶ Sz: Kacsur.

1775.¹⁷ 20 c. M: Deák, 2 Juhasz, Molnár, Sánta; Sz: 2 Dankuski, Kanyuka, 3 Lemák, Sztarozta, 2 Zsolobák; B: Falutskai, Geletei, Német, 2 Oláh, Tooth.

A falu lakosságának nyelve (usitata lingua) az úrbérrendezés során 1773-ban felvett bevallások záradéka szerint *magyar*; a végrehajtásról 1774-ben kiadott bizonyáglevél szerint a falu lakosainak anyanyelve (lingua vernacula) *rutén* (UT) s az 1773. évi hivatalos helységösszeírás (Bpest, 1920. 283) is a *rutén* nyelvet jelöli meg a faluban főként divatozónak, míg a falu jegyzőjének 1862. évi jelentése (Helyt. 20895/1862. eln.) szerint „magyarul és oroszul egyformán beszél a nép”.

DABOLC.

Debouch, Dabolcz, Dobocz, Dabocz, Daboch.

Az Éger-mocsár közepébe települt falut először 1323-ban említik, mikor a Káta-nemzetség birtokügyében tanúzó környékbeli nemesek között szerepel két debouch-i nemes, Domokos és Máté is.¹ Ezután csaknem egy század telik el, míg ismét föl-tűnik írott emlékeinkben. A kismemesi vidékhez tartozik, kezdet-től fogva alig is lakják mások, mint szegény kismemesek, akik

⁸ Az ez évi dézsmajegyzékekben csupán egy-egy név szerepel, az előzőkben és közbeesőkben egy sincs.

⁹ A dézsmajegyzék teljes névsora. Dec. Ug.

¹⁰ A felsorolt nevek is a dézsmajegyzékekből. Dec. Ug. A következő nevek csupán egy ízben fordulnak elő: Fabian, Husztközy, Rosa.

¹¹ A dézsmajegyzék teljes névsora. Dec. Ug.

^{12–14} Dec. Ug.

¹⁵ P. 4–3827. sub No 2.

¹⁶ p. 4–739.

¹⁷ Az úrbérrendezés során készített tabella teljes névsora. UT.

¹ Dl. 2166.

a mocsár által elszigetelt faluban maguk is elszigetelődtek. A környékbeli kismanességhez legalább is – az általános jelenségtől eltérőleg – csak gyér rokoni szálak fűzik. A XVI. sz. második felében néhány jobbágy is lakott a faluban s az úrbérrendezéskor is számbavettek 5 zsellért. Jóllehet a falu neve szláv eredetet sejtet,² a községet megtöltő kismanesség s az ennek soraiban meghúzódó néhány jobbágy – legalább is mióta az adatokat megszóaltathatjuk – színmagyar volt.

NEMESSÉG.

Dabolcról nevezett családok. XIV. sz. *M:* Dabolczy. – XV. sz. *M:* Barla, Bocskor, Csire, Dabolczy, Fillyer, Kerechet, Literátus, Nagy, Mathyws, Szaniszló, Szeles, Szőke, Tolvaj, Thorma; *B:* Visly. – XVI. sz. *M:* Barla, Benecs (Bencze), Bocskor, Csető, Csoma, Dabolczy, Filér, Jakab, Kerechet, Mándy, Mathyws, Nagy, Pajzs, Silvester dictus Syle, Silye, Szálas, Szabó, Szilágyi, Szőke, Szűcs, Thorma, Vince; *B:* Horváth, Supán.

Egytelkesek, armaliták. 1670.³ *M:* 2 Balog, Borbély, Daróczy, Elek, Fazekas, Fekete, Gide, Kádár, Lakócsi, Mátyus, Nyilas, Péterke, Sile, Szabó, Szűcs, Varga, Vásárhelyi. – 1681.⁴ *M:* 2 Balog, Bánfy, Csató, 2 Elek, Farkas, Fekete, Gyulay, Lakoczy, Nagy, Nyilas, 2 Peterke, Porkoláb, 3 Szabó, Szűcs, Varga; *B:* Fogarasy. 1743.⁵ *M:* Balog, 2 Borbély, Belenyi, Béres, 2 Daróczy, 2 Elek, Fekete, Harsányi, 3 Kiss, Kósa, Mezey, 2 Nyilas, 2 Papp, 3 Szabó, 2 Szegedy, Vincze, Visky (libertinus); *B:* Németh. – 1754/55.⁶ *M:* Belenyi, Bónis, Darnay, Daróczy, Elek, Fekete, Kiss, Kovács, Lakóczy, 2 Nyilas, Simon, 3 Szabó, 2 Szegedy, Tomory, Vincze; *B:* Polyák. – 1772.⁷ *M:* 2 Balog, 2 Belényi, Bónis, 3 Bökényi, Darnay, Daróczy, Elek, Engy, Harsányi, Nyilas, 2 Szabó, 3 Szegedy, 3 Thomory, 2 Vincze.

BIRTOKOSOK.

1567.⁸ Szirmay Lajos 1 ip, 2 pp, 1 ss; Zsoldos Albert 1 mp. – 1775.⁹ özv. Gyulay Ferencné 1 c, Lakóczy János 1 i, Pogány László 1 i, Sáska András 1 i.

² A szláv *Dubovъcbъ* < *dobъ* 'tölgy'. V.ö. Moór, ZONF VI. 18.

³ Ug. jkv. 1670. szept. 22/23. f. 19.

⁴ U. ott 1681. dec. 20. f. 653.

⁵ Per. 1743. Ns 6. A felsoroltak között 1 csizmadia, 1 mészáros, 1 varga, 3 megyei hajdú, 2 megyei küldönc (cursor).

⁶ Nemesi összeírás. Helyt.

⁷ Per. 1772. júl. 2.

⁸ Dic.

⁹ UT.

JOBBÁGYSÁG.¹⁰

1567.¹¹ 1 ip, 1 mp, 2 pp, 1 ss. *M*: Alch, Ardo, Kowach, Nagy, Vinche. – 1572.¹² *M*: Giakfalwi. – 1609.” *M*: Bochkor.

1775.¹⁴ 1 c, 3 i. *M*: Beneffy, Botos, Koka, Viski.

A falu lakosainak nyelve az úrbérrendezés során felvett bevallások záradéka, valamint a végrehajtásról kiadott bizonyoslevél (UT), hasonlóképpen az 1773. évi hivatalos helységösszeírás (Bpest, 1920, 283) s a falu jegyzőjének 1862. évi jelentése (Helyt. 20895/1862. eln.) szerint: *magyar*.

FÖLDRAJZI NEVEK.

1506.¹⁵ *Zomoga* nevű földrész; 1865: Négyhát vagy szomoga mező (Pesty).

Wgato nevű erdő.

Csokas nevű kaszáló.

Mikes oldal; 1887 (a 75000-es kat. térképen).

1585.¹⁶ *Honus*¹⁷(?) hegy. – *Also sziget*. – *Also*, *Felső Hodos*. – L. Akli (1337) és Gyula (1659) határában is.

Egre nevű föld.

1772.¹⁸ *Éger*,¹⁹ víz; 1887: Nagy eger, Fekete Eger (a 75.000-es kat. térképen). L. még Gődényháza (1262) és Nevetlenfalu (1757) határában is.

DARÓC. (*Droch, Darouch*).

V. István a nagyszöllősi hospesek részére 1262-ben adott kiváltságlevelében a királyi halászok földjének egy részét és bizonyos Droch nevű földet a hospeseknek adott át.¹ A Nagyszöllős nyugati széléhez csatlakozó Halászföld és Droch-Daróc

¹⁰ Három dabolci református pap nevét az 1645–1648. évekből a dézsmanyugták alapján közölte Zoványi. MPrEA. XIII. Az egyházközség egyébként Akli filiája volt.

¹¹ Az adó alá eső porták összeszámlálásakor készített jegyzék teljes névsora. Dic.

¹² U. ott.

¹³ Per. 1609. F. 305. Ns 42.

¹⁴ Az úrbérrendezéskor készített tabella teljes névsora. PT

¹⁵ Lel., Kom. jz.

¹⁶ Kom. jz., a gyulai ref. egyházközség tulajdonában levő eredeti után.

¹⁷ Talán elírás Homus (hamus) helyett.

¹⁸ Egre? talán azonos ergé-vel. Az utóbbi gyakran előfordul a megyében. Az *erge* magyarázata Isótelekénél.

¹⁹ UT. sub. B.

¹ A Darócra vonatkozó források jelzetei s a név írásváltozatai Nagyszöllősnél található a földrajzi nevek között.

körül a szomszédos arдай nemesek és a hospesek között a XIV. sz. folyamán határvillongások dúltak s ezek során 1336-ban a két egymás mellett fekvő adományföld határait, majd az egységes nagyszőlősi határt ismételtelen is megjárták. Az 1336. évi határleírás alapján megállapíthatjuk, hogy a királyi halászsok földje a nagyszőlősi határ nyugati szélén a Tisza mellett, Daróc pedig északi folytatásában az irdatlan erdőséggel borított nagyszőlősi hegyvidék lábánál, a hegyről a síkra lefutó Szalva-, Verbóc- és Ilonok-patakok itt elterülő mocsárvidékein feküdt. Daróc az 1262. évi adományozás alkalmával nyilvánvalóan lakatlan volt, nem kétséges azonban, hogy nevét az előzőleg rajta megtelepült s az ugocsai királyi uradalom szervezetehez tartozó „daróc”-októl nyerte. A daróc szó nyelvi eredete felől ma már nem lehetnek kétségeink,² még mindig nem tudjuk meghatározni azonban a darócok foglalkozását. A darócok nem voltak solymárok, mint régebben hitték, de ugocsai tapasztalataink alapján nem tudjuk megerősíteni azt az újabb elméletet sem, mintha a darócok nem egyebek lettek volna, mint – erdőőrök, erdőóvók.³ Az ugocsai erdőgazdasági jellegű királyi uradalomban voltak ugyan erdőóvók is s róluk (custodes silvarum) még a XIII. sz. végéről is oklevél szól,⁴ de ezek emléket a két Ardó nevű falu neve (ardó = erdő = erdőóvó) és nem Daróc is őrzi. A két Ardó közül az egyik (mai Szőlősvérgárdó) éppen szomszédos volt a darócok földjével, annál kevésbé tehető fel, hogy ez összefüggő szűk területen ugyanazon foglalkozásnak két magyar neve lett volna és rögződött volna meg településként.⁵ A darócok foglalkozása tehát, ha erdőkhöz kötött volt is, az erdőóvókéval aligha lehetett azonos.

² A szó eredetét Melich tisztázta, arra az eredményre jutva, hogy az „ómagy. *drauci* > *drauc*, ebből hazai lat. *draucarius* foglalkozást jelentő szláv eredetű szó”. MNy. XVI. 23–28.

³ Hóman a Daróc-ok földrajzi elhelyezkedése alapján az ilyen nevű helyek jellemző sajátosságául azt tartja, hogy „kivétel nélkül magyar és erdei telepek s alig egy-két kivétellel folyóvíz, többnyire kisebb erdei patakok mellett terülnek el”. Ezek alapján: „a daróci köznévből a ‚custos silvarum’ nyelvünk-ből eltűnt régi magyar nevét kell látnunk”. MNy. XVI. 116–119. Fekete Nagy Antal a szepesmegyei Daróccal kapcsolatban megerősítve látja Hóman következtetését. A Szepesség területi és társadalmi kialakulása. 1934. 189–191.

⁴ Ujh. DI. 38136; Hazai okm. VIII. 453–454

⁵ Ez csak az esetben történhetett volna így, ha a *daróc* szó egy, a környezetben beszélt nem magyar élő nyelvben azonos jelentésű lett volna a magyar erdőóvóval, erre azonban nincs támaszpont.

DOB. (*Dab*).

A Tisza északi partján, Fancsika és Újhely között állott, de még a középkorban elpusztult s azóta mint pusztá, Fancsika határának részét képezi. A Hontpázmány nemzetség ugocsai ágának birtoka volt, de a nemzetség által 1251–1300. években összegyűjtött ugocsai birtokok megszerzéséről szóló oklevelekben még nincs nyoma¹ s először csak 1372-ben találkozunk nevével, mikor birtokosai, a nemzetség két ugocsai ága, a fancsikai és arдай nemesek megosztottak rajta.² Tiszamenti fekvése valószínűvé teszi, hogy Dob is a nemzetség által 1300-ban szerzett nagy kiterjedésű tiszamenti Nyírtelek nevű pusztá területén keletkezett s miként a nyírteleki pusztán megtelepült, többi falu (Tiszaújhely, Tiszaújlak, Karácsfalva, Kérő), Dob is a nemzetség telepítése volt. Ez a körülmény – tekintettel a nemzeti birtoktesten élő népesség magyar eredetére – már maga is elég biztos alapot nyújt arra a feltevésre, hogy Dob szintén magyar település volt s e feltevést további adatok is alátámasztják. Elsősorban a falu magyar neve,³ továbbá a falu 1372. évi határleírásában⁴ megnevezett következő határjelek:

Jegenye, arbores.

Juhar, arbores.

Egrespatak, palus. L. még. Egres (1356), Mátyfalva (1580 k.), Nagyszöllős (1336. Eger forrása), Tiszakeresztúr (1561. Nagyeger), Tiszaújhely (1516) és Tiszaújlak (1648) határában is.

*Chenner*⁵ (Chemmer?), silva.

Altalpatak, rivulus. L. még Egres (1391), Fancsika (1785), Feketepatak (1295), Mátyfalva (1409) és Verbóc (1410–20. k.) határában is.

A falu, miként a vele szomszédos Kérő, a XV. sz. első felében néptelenedett el, 1508-ban már pusztaként említik. A fancsikai határban a pusztá neve ma is él s ugyanitt a Dobito (Dobi tó) is az egykori falu emlékét őrzi.⁶

¹ Az idevonatkozó adatok Tiszaújhelynél, Fancsikánál és Verbőcnél.

² Dl. 6039; Ujh. Dl. 38187.

³ *Dob* magyar szó. EtSz. I. 1369.

⁴ Dl. 6039. Ugyanezt a határleírást közli 1377-ből Fejér IX. 5. 175. Fejér közlése annyiban tér el, hogy itt Csemer és Csalpatak (!) olvashatók.

⁵ Csenner, csemer? Jelentése és eredete ismeretlen, talán hibás leírás. – Szirmay 120. V. ö. 1581: Dobteleke NRA 366–20, 307–2, 1297–13.

⁶ L. Fancsikánál a földrajzi nevek között.